(هەشمەندەکان؛ پوختەیەک لە مێژووی مرۆڤ)م خوێندەوە!.. عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ)

کاتێک دەست دەکەین بە خوێندنەوەی کتێبی هەشمەندەکان؛ پوختەیەک لە مێژووی مرۆڤ لەنووسینی بیرمەند یوقاڵ نوح هەراری(*) سەرەتا ڕووبەڕووی دیاردەیەکی سەیر دەبینەوە. ئەویش شێوازی نووسینی کتێبەکەیە. یوقاڵ ئەم کتێبەی بە ستایلێکی زۆر سادە نووسیوە. ئەویش لەلایەکەوە لەبەر ئەوەی خوێنەرە ئاست جیاجیاکانی کۆمەڵگە تێی بگەن و لەلایەکی تریشەوە هەڵبژاردنی ئەو شێوازی نووسینە ئەو نووسەر و بیرمەندەی خستەتە بەر دڵان. ئەم سادەییە لە نووسین وا دەکات خوێنەر تووشی بێزاربوون نەبێت و بەدوای زنجیرەی بیرۆکەکان بڕوات بە پچران و پسانەوە. کتێبەکە بە قەبارەی ٦٣٠ لاپەڕەی پڕ لە زانیارییە، کە بە ڕاستی خوێنەر سەرسام دەبێت لەو زەخیرە ڕۆشنبیری و مەعریفییەی ئەو بیرمەندە و ئەو نووسەرە ئیسرائیلییە کە هێشتا تەمەنی نەگەیشتۆتە پەنجا ساڵ لە تەمەن؛ چلۆن توانیویەتی ئەو هەموو سەرچاوانە و ئەو هەموو زانیارییانە و ئەو هەموو لاپەڕانەی مێژوو و زانست بخوێنێتەوە و ئەنجامگیریشی لێ بەدەست بهێنێت. لێرە با گومانەکانم بخەمە لاوە، ئەوەی بەم مەبەستە ئامانجی کتێبەکەیە. ئەو ئامانجەی کە کتێبەکەی لەپێناودا نووسراوە. یوقاڵ نوح هەراری بیرمەندێکی لیبڕاڵە و تێدەکۆشێت هەموو نووسینەکانی بکاتە خزمەت ئەو ئایدیا لیبراڵەوە کە بڕوای پێیەتی. لێرەشەوە بە ئەرکی خۆی دەزانێت دژایەتی گەلێ بیر و بۆچوون بکات بە ئەوەی مەبەستەکەی بپێکێت. یەکێک لەو ئایدیانە بیروبۆچوونی مارکسیزم و کۆمۆنیزمە کە زیاد لە جارێک و زیاد لە جێگایەک دەچێتە سەریان و قسەیان لەبارەوە دەکات. ئەم بیرمەندە لیبڕاڵە لەبارەی چەمکی یەکسانییەوە دەڵێت (بەگوێرەی زانستی بایۆلۆژی، خەڵکی دروست نەکراون بەڵکو پەرەیان گرتووە. بەدڵنیاییشەوە بەشێوەیەک پەرە ناگرن کە (یەکسان)ببن. هەموو کەسێک کۆدەکی جێنەتێکی جیاواز هەڵدەگرێت و لە ساتە وەختی لەدایکبوونەوە دەکەوێتە بەر کاریگەرییە ژینگە جیاجیاکان. ئەمە سەردەکێشێت بۆ گەڵاڵەبوونی تایبەتمەندی جیاواز کە چانسی زیندوومانەوەی جیاواز لەگەڵ خۆیاندا دەهێنن. لێرەوە پێویستە (یەکسان دروستبوون) بە (پەرەگرتن بەشێوەی جیاواز) تەرجەمە بکرێت.)(١)لێرە باسکردن لەچەمکی یەکسانی بە موجەڕەددی و

لەدەرەوەی کۆمەڵگە و ململانێی چینەکان و قەتیسکردنەوەی تەنها لە جوغزی زانستدا نەک دژ بە لێکدانەوەی ماددیانەیە بە کۆمەڵگە. ئەمەش ڕێکهاتنەوەیە لەگەڵ خواست و لێکدانەوەکانی بۆرژوازی بۆ چەمکە کۆمەڵایەتییەکان و خاڵیکردنەوەیان لە ناوەڕۆکە شۆڕشگێڕانە و ئینسانییەکەیان. چونکە هەم یوڤال و هەم تەواوی بیرمەندانی بۆرژوازی دەزانن کە (مێژووی هەرچی کۆمەڵەی تا ئێستا بووە، بریتییە لە مێژووی کێشەی چینایەتییەکان.(٢) بەڵام یۆڤاڵ ئاگایانە دەیەوێت ئەو ڕاستییە فەرامۆش بکات و ئینسان و کۆمەڵگە و ژیان بە ئەبستراکت وەربگرێت. یوڤاڵ دەڵێت (ئازادیش شتێکە کە خەڵکی دایانهێناوە وتەنیا لە خەیاڵیاندا بوونی هەیە.)(٣) ئەم لێکدانەوە ئایدیالیستانەیە پێموانییە لە چوارچێوەی لاپەڕەی کتێبەکە زیاتر بە بکات، لەکاتێکدا مێژووی مرۆڤایەتی پڕە لە خەبات و تێکۆشان لەپێناو ئازادی و پچراندنی زنجیری کۆیلەتی و ژێردەستەیی کە ئەم بیرمەندە لەم کتێبەیدا هەر بەلایاندا نەچووە و ئەوەی لە نەداونەتەوە. بیرمەندەکەمان دەڵێت(چۆن وا لە خەڵکی دەکەیت بڕوا بە سیستەمێکی وێناکراوی وەکو مەسیحییەت، دیموکراسی یان سەرمایەداری بێنن؟)(٤) ئەم بیرمەندە سەرمایەداری بە سیستەمێکی وێناکراو و خەیاڵی دەبینێت کە دوور بێت لە واقیع. هەربۆیەش مادام سەرمایەداری واقیع نییە و لە دونیای واقیعدا بوونی نییە، بۆیە خەبات کردنیش دژ بەو سیستەمە بێمانا و بێبەها و کات بەفیڕۆدان و خۆهەڵخەڵەتاندنە. تێڕوانینەکانی یوڤاڵ لەڕووی فەلسەفییەوە ئایدیالیستی و میتافیزیکن و لەڕووی سیاسیشەوە لیبراڵ و لەڕووی چینایەتییەوە بۆرژوازین. داخی یوڤاڵ لە کۆمۆنیزم و نیشاندانی یەکێتیی سۆڤیەتی جاران بە ئەلگە و مۆدێڵی بێگەردی کۆمۆنیزم تا لەبەرچاوی خوێنەرەکانی، کۆمۆنیزم ناشرین نیشان بدات و ئەو تێروانینە چینایەتییەی مارکس بە فاشیل لە قەڵەم بدات. یوڤاڵ کۆمۆنیستەکان بە سۆفی لە قەڵەم دەدات و دەڵێت (سۆڤیەتییەکان هەستیان بە ئەرکێک کرد لەسەر شانیان بە زەمینەسازی ڕێکردنێکی مێژوویی نەپساوە لە کەپیتاڵیزمەوە بەرەو دیکتاتۆریەتی یۆتۆپیایی پرۆلیتاریا.)(٥) ئەم نووسەرە لیبراڵە بۆرژوازییە ئیشی لەسەر تێکدانی ناوەڕۆکی چەمکەکان و بەتاڵکردنەوەیان لە ناوەڕۆکی کۆمەڵایەتی و چینایەتییان بە ئەرکێکی گرنگی خۆی زانیوە و دەزانێت و لەم کتێبەیدا درێغی نەکردووە. یوڤاڵ چەمکەکانی (بابەت، خود، زەدەبایی، خەبات، ئازادی و بیرکردنەوە و تەنانەت زانستیش بەر هەڵمەتی دەکەون و بە تەجریدکراوی باسیان لێوە دەکات. نەک هەر ئەمەش ئەم بیرمەندە لەهیچ جێگەیەک و لە هیچ لاپەڕەیەک یەک سەرچاوە باس ناکات و ئاماژەی زانستی بە هیچ سەرچاوەیەک ناکات. دیارە

ئەمەش لەڕووی بابەتی و زانستییەوە نیشانەی پرسیارێکی گەورەیە لەسەر لێکدانەوە و توێژینەوە و تەنانەت ڕەخنەکانیشی دژ بە نەیارەکانی. یوڤاڵ لەبارەی شۆڕشەوە دەڵێت (بەڵام بیرۆکەی ئەمەی کە تۆ دەتوانیت بونیادی ڕیشەیی سیستەمێکە بگۆڕیت، نامۆیە. خەڵکی خۆیان لەگەڵ دۆخی هەنووکەییدا ئاشت دەکەنەوە، ڕایدەگەیەنن کە هەمیشە هەر بەو شێوەیە بووە و هەر بەو شێوەیەش دەبێ)(٦) دیسانەوە ڕەتکردنەوەی شۆڕشی کۆمەڵایەتی پرۆلیتاریا و نیشاندانی بێباکی خەڵک لەو ستەمەی لێیان دەکرێت و ئەو چەوسانەوەیەی دەرهەقیان ئەنجام دەدرێت جگە لە فێڵێک هیچی تر نییە و شۆڕش ناتوانێت هیچ بکات ئەگەر مرۆڤ کۆنتڕۆڵی کیمیای بایۆلۆژی خۆی نەکات. واتە گەڕانەوەی تەواوی دەرد و نەگبەتییەکانی مرۆڤایەتی بۆ خودی پێکهاتەی کیمیای بایۆلۆژی مرۆڤ، نەک کۆمەڵگەی چینایەتی و ستەمی دەسەڵاتدارانی چەوسێنەر. یۆڤاڵ پێیوایە (مادام شۆڕشکردن ناتوانێت کیمیای بایۆلۆژی بگۆڕێت، ئیتر مرۆڤ بەختەوەر نابێت.)(٧) بە وشەیەکی تر یەکێک لە داهێنانەکانی یوڤاڵ ئەوەیە هاتووە کیمیای بایۆلۆژی لەجێی تێکۆشانی چینایەتی بۆخوێنەری سەدەی بیست و یەک دەفرۆشێت.

بەکورتی کتێبی هۆشمەندەکان؛ پوختەیەک لە مێژووی مرۆڤ کتێبێکی پڕ زانیاری و مەعریفەیە، خوێندنەوەی دەروازەی بیرکردنەوەت واڵاتر دەکات و گەشتی کونج و کەلەبەری ئەم جیهانە ئاڵۆزەت پێدەکات، بەڵام زیرەکانە و دەسەزانە و وەفادارانە بە کێشە چینایەتییەکەی وەک نووسەر و بیرمەندێکی لیبراڵی ئایدیالیستی تێڕوانینەکانی خۆی دەخاتە بەردەم خوێنەر و خوێنەریش گەر زۆر شارەزا و بە ئەزموون نەبێت، دەکەوێتە نێو ئەو تەڵەیەی کە یوڤاڵ نوح هەراری بۆ خوێنەری داناوەتەوە.(٨)

عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)
٨ ی ئایاری ٢٠٢٣

(*)دەربارەی بیرمەند و فەیلەسوف و مێژوونووس یوڤاڵ نوح هەراری :
ئەم بیرمەندە بەڕەچەڵەک ئیسڕائیلییە لە ٢٤ی شوباتی ساڵی ١٩٧٦ لە ئیسرائیل لەدایک بووە. مێژوونووسە و مامۆستای بەشی مێژووە لە لەزانکۆی عیبری لە ئۆرشەلیم. بڕوانامەی دکتۆرای لە زانکۆی ئۆکسفۆرد لە بەریتانیا لە ٢٠٠٢ وەرگرتووە. ئەم فەیلەسوفە ناو و ناوبانگێکی زۆری لەڕێگەی کتێبەکانییەوە بەدەست هێناوە. کتێبەکانی بە گەلێ لە زمانە زیندووەکانی جیهان(زیاتر لە ٣٠ زمان)

وەرگێڕدراون و جێی ئاماژەشە بە سەر زمانی کوردیش تەرجەمە کراون.
پەراوێزەکان :

(١) هۆشمەندەکان؛ پوختەیەک لە مێژووی مرۆڤ لەنووسینی بیرمەند یوڤاڵ نوح هەراری و وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە کارزان کاوسەن. لە بڵاوکراوەکانی خانەی چاپ و پەخشی ڕێنمایی و چاپی دووەمی ساڵی ٢٠٢٠ لاپەڕە ١٧٤.

(٢) مانیفیستی حیزبی کۆمۆنیست کارڵ مارکس و فریدریک ئەنگڵس وەرگێڕانی بۆ کوردی موسڵح شێخولئیسلامی(ڕێبوار) چاپی دووەم لاپەڕە ١٧.

(٣) هۆشمەندەکان؛ پوختەیەک لە مێژووی مرۆڤ لەنووسینی بیرمەند یوڤاڵ نوح هەراری و وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە کارزان کاوسەن. لە بڵاوکراوەکانی خانەی چاپ و پەخشی ڕێنمایی و چاپی دووەمی ساڵی ٢٠٢٠ لاپەڕە ١٧٥.

(٤) هەمان سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە ١٨٠.

(٥) هەمان سەرچاوەی پێشوو لاپەڕەکانی ٢٠١ و ٢٠٢.

(٦) هەمان سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە ٥٤٩.

(٧) هەمان سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە ٥٨٧.

(٨) لێرەدا نابێت ڕۆڵی وەرگێڕی کوردی لەبەرچاو نەگرم کە من خۆم نازانم کە ئایا وەرگێڕانەکە لەزمانی ئینگلیزییەوە وەک هونەری وەرگێڕان بە هەڵە و کەموکوڕییە یان نا، بەڵام هەست دەکەم لەڕووی زمانەوە وەرگێڕانێکی بێ گرێ و گۆڵی ئەنجامداوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لێرە و لەوێ هەڵەی ڕێنووست بەرچاو دەکەوێت.

دڵۆپێک لە دەریای وشە وێرانکراوەکانی زمانی کوردیی.. نووسینی: شێمحەمەد باڵەک

ئەگەر ئەنفالی گەرمیان و شنگال و قوشتەپە و چەند ناوچەیەکی تری کوردستان پەیوەندییان بە چەند هێز و ناوچەیەکی دیاریکراوەوە هەیە ئەوا ئەنفالی زمانی کوردیی پەیوەندیی بە سەرتاسەری کوردستان ٦٠- ٧٠ ملیۆن کوردەوە هەیە لە کوردستان و جیهاندا. سووکایەتی کردن بە

زمان سووکایەتی کردنە بە ئاوڕوو و کەڕامەتی سەرلەبەری نەتەوەیەک و نیشتیمانەکەی.

ئەی هاوار ئەنجومەنی نائاسایش، نەتەوە یەکگرتووەکان، یەک خێرەکان، مرۆق خێرەکان، لە هاوارمان وەرن لەدەست ئەو نەمەچاتر و شەیاتینانە ڕزگارمانکەن و خۆتان بمانخەن.

شاعیری گەورەمان کاک عەبدوڵڵا پەشێو غەدری لێ ماکەر کرد کە لە کۆڕێکی شێعر خوێندنەوەدا لە شاری هەولێر وشەی (ماکەرسیتی) بەکارهێنان بەرامبەر وشەی (سیتی)کە وێرانکەرانی زمانی کوردی بە نێوی شار و کۆمەڵگای نیشتەجێبوون و گەڕەکانی بەکاردێنن. ئەم وشەیە بە زمانە ئەسڵیەکەی خۆی وشەیەکی پیرۆزە و ناشێ بە سووکی نێوی بهێندرێ بەڵام لە نێو زمانی کوردیدا وشەیەکی گڵاو و سووک و چرووکە گوناحە خۆی و خاوەنە کوردەکانی وە ماکەر بچوێندرێن. ماکەر هیچ کارێکی نایاسایی و بە شەرعی نەکردووە و نایکات. کە منداڵی کوردیش دەسدرێژی دەکەنە سەر ناموسی ئەو بەستەزمانە هیچ گوناحێکی نییە و منداڵەکان زیناکەرن. ئەوانەی تەختەنووسی سەر سەردەرەی دووکان و میوانخانە و نووسینگە و شەریکە و شوێنە جۆراوجۆرەکانی نێو بازاڕ و نێوی کاڵا و نرخیان بە زمانی بێگانان دەنووسن؛ دەبێ نووسین و خاوەنەکانیان وە ماری ژەهراوی و داعش و تیمساح و دوژمنانی ئازادی و سەربەخۆیی کورد بچوێندرێن. هەروەها ئەوانەش کە ئەو هەموو زەویە کشتوکاڵیانە و حەردی شارەوانیان داگیرکردن و کردنیان بە سیتی و (پڕۆژەی وەبەرهێنان؟) و نێوی بە زمانی بێگانانیان لەسەر نووسین و بە خەڵکیان فرۆشتنەوە؛ دەبێ ئەوانەش لە لیستی ماری ژەهراوی و داعش و تیمساح و دوژمنانی ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان دابندرێن.

ئەو زمانە بە خوێنی ئەو سەتان هەزار شەهید و قوربانیانە ئازادیی بەکارهێنان و خزمەتکردنی پێدراوە کە ئێوە ئێستا بازرگانی بەو خوێنەوە دەکەن. لەسەر هەموو شتێک چاوپۆشیتان لێبکرێ ناکرێ لەسەر تێکدانی زمانی کوردیی چاوپۆشیتان لێبکرێ. دەبێ ڕۆژگارێک بەرتووش (جیل)ێک پەیدابێ بێتە سەر گۆڕەکانتان و لە نێو گۆڕدا دادگاییتان بکا و نەحلەتی مێژوو لەسەر کەللەکانتان بنووسێ.

سەیری ئەو کۆمەڵگا هوشیار و ڕۆشنبیرەکە لەسەر ئاو و کارەبا و سووتەمەنی و مووچە و (دەرماڵە؟) و جاری وا هەیە خۆشی نازانێ لەسەرچی دێتە سەر شەقام و خۆپێشاندان دەکا. کە ئەم گیروگرفت و قەیرانانە کاتین و هەر کاتێک چارەسەرکران شوێنەوار و کاریگەرییان بە دواڕۆژ نامێنێ. بەڵام لەسەر وێرانکردنی ئەو زمانەی کە چاککردنەوەی زۆر ئەستەم دەبێ لە دواڕۆژدا و وەکو خۆی لێنایەتەوە و پتر لە سەت ساڵە خوێنی بە دەڕێژرێ و خوێنی لەسەر دەڕژێ، خۆی

بەدەنگ کردووە و وەک بەڵەی هیچ پەیوەندیەکی بەوەوە نییە.
ئەگەر ئێستا چارەسەرێک بۆ ئەو وێرانکردنەی زمانە نەدۆزرێتەوە دوایی خەڵک دەق بەو زمانە شێواوە وەدەگرن و پێی ڕادێن و بەدەرسیش زمانە ڕاستەکەیان پێبگوترە هەرسی ناکەن و پێی ڕازی نابن و دەڵێن ئەمەی خۆمان زمانی (زانکۆ)یە و زانستی و پێشکەوتووە. دەربارەی وشەی زانکۆ مامۆستا تۆفیق وەهبی لە گفتوگۆیەکی دوور و بەردرێژیدا کە ئەمیری حەسەن پوور دەگەڵی کردووە و لەسەر دەنگ وەرگەر تۆمارکراوە، (زانکۆ بە نەوەکی ڕاست نازانە). دیارە زانکۆ وەرگێڕدراوی (جامعە)ی عەرەبییە، عەرەبی و کوردیی هەر یەکەو تایبەتمەندی خۆیان هەیە و قاڵبەکانیان بە یەکدی دەستنادەن. من پێموایە بە ئەو مەبەستە (زانستگا) لەبارترە.
منداڵێکم پۆلی سێ یان چواری سەرەتایی بوو، خەریکی دەورکردنەوەی دەرسی زمانی عەرەبی بوو، دەستی لەسەر وشەی گاجووتەکی بەڕێک دانا لەنەو پەرتووکەکەیدا کە لەژێری نووسرابوو ثور (گاجووت)، گوتی ئەوە چێڵە (مانگا). گوتم بابە ئەو چێڵ نییە و گاجووتە. گوتی نا چێڵە. چەند جارێک بۆم دووبارە کردەوە ئەو هەر لەسەر قسەی خۆی ڕۆیی. ئەنگوستی منداڵەکەم گرت و لەسەر گونی گاجووتەکەم دانا گوتم ئەوە نییە گونی پێوەیە؟ ئەمجارەیان بە تووڕەییەوە گوتی تۆ لە مامۆستا چاکتر دەزانی؟ قسان قسە لەپێدا دەبن؛ سەعات هەشتی نوێژی شێوان پەیامنێرێکی ڕووداو لە وڵاتێکی ئەمریکای باشوور لە ئاهەنگێک بەشداربوو خەڵکەکەی گشتیان گونی ئاژەڵانیان دەبرژاندن، پەیامنێر نێوی گونی ئەو ئاژەڵانەی هێنا کە گونیانن برژابوو لەوانەش گونی مانگا. کاک (من شاهۆ ئەمینم)-یش بۆی ڕاستنەکردەوە بەڵێ مانگای هەورامان گونی نییە و گوانی هەیە.
ئێستا ئەو نووسەر و دەزگایانەی ڕاگەیاندن بوو ون بە مامۆستا و بەلای خوێندکار و گەنجانەوە کەس لەوان چاکتر نازانە. ئیدی گەران و پیرەمێرد و شێخ محەمەدی خاڵ و ئیبراهیم ئەحمەد و هەژار و هێمن و عەبدوڵڵای حەسەن زادە و تۆفیق وەهبی و مەسعوود محەمەد و — ڕەنگە بەلاتانەوە سەیر بە ئەگەر نێوی حەسەن زیرەکیش لەڕیزی کوردیزانەکاندا بنووسم — دەیان کوردیزانی تریش کە بەگومانم نێوی زۆرانم وەبیر نییە و نێوی زۆرانم هەر نەشبیستووە، با هەر بدەن بە تەوقی سەری خۆیاندا؛ ئەوان (لە مامۆستا چاکتر نازانن).
ئەو کوردیزانانەی نێوم هێنان و نێوم نەهێنان لە خوێندنگایان فێرە کوردی نەبوون بەڵە کوردییەکەیان چاک بوو. وەک مامۆستا عەبدوڵڵای حەسەن زادە دەڵێ (لەپیرەژن و پیرەمێردی کورد فێرە کوردیی بووم). ئەوانی تریش هەر بەو جۆرە بوون. کوردیی خوێندنگا و زانستگایان لەژێر کارتێکردنی زمانی بێگانانداییە بە تایبەتی زمانی عەرەبی.

د ب نووس رانی زمانی کوردیی خو ندوو خ یان ل و ش واز کوردیی زگارک ن.
ت س یری وش گ لی ژیان کردن و بازا کردن و هاورد کردن و ه نارد کردن و نازانم چی کردن بک ک ل س ر تاو پ شک وتن خواز کانی د زگاگ لی اگ یاندن ب کاریان د ه نان و ئ ستا بوو ون ب م د و خو ندکاران و نووس ران و مام ستایانی زانک ش ب کاریان د نن. من ک تورکی نازانم زانیم ئ م ب کاره نان تورکیی و کوردیی نیی چونک ی ک مجار ل اگ یاندنی pkk وش ی ژیان کردنم بینی و بیستم دواتر ل براد ر ک م میر ئال زیلانی و ک تم ک کوردیزان کی شار زای زاراو کانی باکووری کوردستان و زمانی تورکیی پرسیم ئ م ج ر دا شتن تورکی نیی؟ گوتی با پشت استی کرد و ک ئ م دا شتن تورکیی و کوردیی نیی. ئ ستا ئ گ ر مام ستا ئیب اهیم ئ حم د زیندوو ب ت و د ر ش عری:
م ژی ب مردن بمر ب ژیان
چ ن قازانج ئ ک ی تا ن ک ی زیان
د ب ئاوای ل بکا:
ژیان کردن م ک ب مردن کردن مردن کردن بک ب ژیان کردن
چ ن قازانج کردن ئ ک ی تا ن ک ی زیان کردن
د ب یشی خ شی و کو ز فیل سووفان ب ردات و و هاوس ر ک شی ل و کانی بکا ب ئ نگوتک ه ویر.
ل م س رد م دا ک ژ نیی ب لای ک می داه نان کی نو دان ه نر ک م گاک مان خ ریک د ب ب م یموون چاو شان ه ر خ ریکی لاسایی کردن و و چاو ل ک رییی و ز ینی ل س ر هیچ شت کی تر نیی.
ژنی سل مانی ئ چووم ب بازا گ شت و گ ا م وم ک ی، نا چووم (بازا م کرد). کاورای گ رمیانی ئ ژ چووم ب بازیان برنجم هاورد نا (هاورد م کرد). هاورد کردن و ه نارد کردنیش هاوردن و ه ناردن –. و ای ئ و ش (ه نان) و (ناردن)ی جاران چ خ وش کیان ه بوو ب لاتان بردن؟.
با ئ و ش ب ین کوردانی باکوور س ت سا قس کردنیشیان ب زمانی کوردی ل ق د غ کراو ئ وان ناه قیان نیی ک وا زوو ب زوو ل ژ ر کارت کردنی زمانی تورکی ن ی ن د ر، ب ام ئ م ب ؟ چ بیانووی کمان ب د ست و ی ب لاسایی کردن و ی زمانی ب گانان؟
ژ می ڤاکسین: ل زمانی کوردیاد شتی وانیی. ژ م ل ر دا و رگ انی و جب –ی ع بیی. ل زمانی ع بیدا و جب وش ی کی گشتیی ن وی ن کیر (ن ناسراو) . ب ه موو شت ک د ب ی ک ک ل و شتان ژ م – ب نموون: و جب ی خواردن، و جب ی پ شم رگ ، و جب ی مریشکی پ گ ییوو ل جووج خان دا تاد… ب ام ل زمانی کوردییدا ژ م

تەنیا بە خواردنی سێ ژەمەیە لە ڕۆژدا. کە گوتت ژەمی ڤاکسین واتا یەکێک لە ژەمە خواردنەکانت نان و دەرزی دەستکوتانە. لەجیاتی ژەمی ڤاکسین دەکرێ بڵێین جاری دەسکوتان یان کەڕەتی دەستکوتان. کەڕەتی یەکەمی دەسکوتان. جاری دووەمی دەسکوتان. زمانی کوردی زمانێکی ڕستەییە – تاکو ئێستا – . تە بەی بە هەموو دەربڕینێک وەزارگراو (مصطلح)ێک بەکاربێنی دەبێ بە هەر شوێنێک بچی وەرگێڕێکت دەگەڵدا بێ کوردیت بۆ بکاتەوە بە کوردیی. بەوانەی کە پەرتووکێکی ٣٠٠ لاپەڕەیی زمانی عەرەبی یان فارسی وەردەگێڕییە سەر زمانی کوردیی کوردییەکەی ٤٠٠ لاپەڕە یان پتر دەردەچێ. بەشێکی هی ئەوەیە کوردیی زمانێکی ڕستەییە، بەشەکەی تری دەگەڕێتەوە بۆ ڕێنووسی کوردی. ڕێنووسی کوردی ڕێنووسێکی پێشکەوتووە و تا ڕادەیەک بەشێوەیەکی زانستی داڕێژراوە و دەنگەکانی لێک جیاکراونەتەوە، ئیدی وێنەی وشان درێژ بووە. دکتۆرەکانمان ئەوەندە سەرقاڵن لێیان ناگیرێ کە کوردییان لەبیر چووبێتەوە. کارتی دکتۆرێکم لەلایە لێی نوسراوە: پزیشکی ددانی پسپۆڕ.

هەتایە: ئەم وشەیەش هەتا هەتایە – یە بە دووبارە کردنەوە نەبە مانای نامێنێ. ئەم وشەیەشیان وێران کردووە.

پارچەکردن: ئەمەش پارچە پارچەکردن – ەو پارچە پارچەیان کردووە. دەست و قەڵەمیان وەکو ئەم وشەیەی لەبە.

سەرم سوڕماوە ئەو نەخوێندەوارانە چ دوژمنایەتییەکیان دەگەڵ ئەم زمانە هەیە.

زاراوەگەلی ڕۆژهەڵاتی کوردستان زۆر ڕەوان و خۆشن بەتایبەتی زاراوەی موکریان بەڵام ئێستا گەنجانی ئەوەش لاسایی گەرمەنیان دەکەنەوە و (مامۆستایان چاکتر دەزانە).

چەند نموونەیەکی دی لە وشە شێوێندراوەکان:

بەهەند وەرگرتن: کورد دەڵێ بەهەند یان بەهەند هەڵگرتن واتا بە قوەسی هەڵگرتنی قسەی قسەکەری بەرامبەر یان بابەتێکی دیاری کراو و بایەخ پێدانی.

نۆژەن کردنەوە: کورد دەڵێ لە نۆژەن دەسپێکردنەوە نەک نۆژەنکردنەوە. بۆ نموونە: ١- خوێندکارێک لە قۆناغی دووەم وازی لە خوێندن هێناوە و دەچێ سەرلەنوێ لە قۆناغی یەکەم دەست بە خوێندن دەکاتەوە. ئەوە لە نۆژەن دەست بە خوێندن کردنەوەیە. سەرلەنوێ دەگوترێ و لە نۆژەنیش دەگوترێ ڕەنگە زۆر هاوتا وشەی تریشیان هەبن لە نێو زمانی کوردیدا. ٢- خانووی خەزووری بەرپرس – باوکی ژنی ئەم دواییەی – کەلاوەیە، بەرپرس دەچێ شەفەی لێدەدا و لە بناغەوە دەری دەهێنێ و شوێنەواری ناهێڵێ. لە نۆژەن خانوێکی خۆشی بۆ درووستدەکا و پاشماوەی خانووەکەش بە کەل و پەلەوە بە گەڕەڵابان باردەکا و

د□چ□ ل□ ش□و□نێکی تەلان هەڵیان□د□□□ژ□ و ب□ژین□گ و با□گوردان (با□گرد□ن) ب□س□□ر ما□□ ه□زاران□دا تلۆر دەبنەوە. کەواتة نۆژەنکردنەوە نییە و (لەنۆژەن)ە. بۆ تەعمیرکردنەوەش بەکار نایێ وەکو نووسەران بەکاری دەهێنن بۆ سەرلەنوێ دروستکردنەوە بەکاردێ.

تەعمیرکردن جودایە، خانووی نەخۆشخانەیێک کەموکورتی لێپەیدا دەبن خانووکە هەر لە شوێنی خۆیەتی و بەپێوەیە، وەستا کەموکورتیەکان چاک دەکاتەوە ئەوە تەعمیرکردنە. نۆژەن وشەیێکی لێکدراوە نۆ (نوێ)، ژەن (زەن – لێدان) واتا لە نوێ لێدان. وشەیێکی کوردی و فارسی تێکەڵ و پێکەڵ کراوە و نۆژەنی لێدەرچووە. بەرامبەر وشەی تەعمیریش – تەعمیر بەمانا کوردییەکەی – من وشەیێکی گشتگیر پێنازانم کە گومانم نییە هەیە لە نێو زمانی کوردیدا و من پێی نازانم، بەڵام کۆمەڵە وشەیێک هەیە بەرامبەر وشەی تەعمیر بۆ شتی جیاجیا بەکاردێن بۆ هەندێک شت دەست پێداهێنان بۆ هەندێک شت پینەکردن بۆ هەندێک پینەوپەڕۆ بۆ پەرژین کەلێن گرتن بۆ کورتان هەڵاخنینەوە، تاد....

زریان: چەند جارێک باسی ئەم وشەیەم ڕوونکردۆتەوە و بڵاوکردۆتەوە هەستدەکەم بێتامم کردووە، بەڵام نالی فەرموودەنی (زۆرم گوت و کەس تێنەگەیی) زریان ئەو بایەیە کە لە سیبریاوە دێ لەو زنجیرە چیایەی دەدا کە لە ڕۆژهەڵاتەوە بەرەو ڕۆژئاوای ئەوروپا درێژبۆتەوە بە تەڕی دێ و ب□ش□ی زۆری بەفر و بارانەکەی لەو زنجیرەیە و دەوروبەرەکەی بەجێدێڵێ ئەو بەشەش لە بەفر و باران کە پێیەوە دەمێنێ لە زنجیرە چیای تۆڕۆسی دەدا و لەوێ دەبارێ تا دەگاتە کوردستان یاخود باشوری کوردستان وشک دەبێ و تەڕایەتی پێوەنامێنێ – بڕوانە پەرتووکی جوغرافیە العامە للقارات، چاپی زانستگای سەڵاحەدین – . لە پەرتووکەکەدا باسی نێوی زریان نەهاتووە بەڵام باسی چۆنایەتی بایەکەی تێدایە لەوەوە دەردەکەوێ کە باسی زریانی ک□مانە، ئەو بایە لە کوردستان لە هەر وەرزێکدا بێ وشکە، وەکو بای پانکە وایە مر□ق ت□مبەڵ و خەواڵۆ دەکا. هاوینان گەرمە و زستانان ساردێکی نائاساییە تەنانەت لە هێندێک دێدا کراوە بە کینایەت بۆ مرۆڤی ڕەزا قوڕس و خوێن تاڵ. کاتی هاتنی بایەکە ئاسمان هەوری پێو□نامێنێ و ساف و جوان دەبێ و بەشەو ئەستێرە دەجریوێنەوە، قەت هیچ جۆرە بارینێکی دەگەڵدا نییە نە بەفر و باران و نە خۆڵبارین.

بەگوێرەی ناوچە نێوی دەگۆڕێ ل□ س□□مانی و هێندێک شوێنی دی پێیدەڵێن ڕەشەبا. لە دەوروبەری هەولێریش نێوی هوڕەبا هەیە وابزانم مەبەست لە زریانە. ئەو ڕوونکردنەوەیەم بۆیە کرد ئێستا ڕاگەیاندنەکانی باشووری کوردستان – کە من بڕوام بە وشەی باشوور نییە بۆ ئەم بەشەی کوردستان و بە ناوەندی کوردستانی دەزانم –

ئەگەر لافاو لە ئەندەنووسیا هەڵبستێ نێوی زریانی لێدەنێن، کڕێوە لە ئەمریکا بێ پێی دەڵێن زریان. یەکەم زریان نێوێکی کوردستانییە و لە هەموو کوردستانیش بەکارنایێ و لە ناوچەیێکی سنووردراردا بەکاردێ و ناوچەییە، بۆیە نابێ ئەو نێوە بێجگە لەو بایە بۆ شتێکی تر بەکاربێنی. دووەم ئەو بایە یەکجار وشکە و چۆن کردتان بە لافاو و بەکڕێوە و شڵێوە؟ لێرەش نا لە ئەندەنووسیا و لە هیند و چین و لە ئەمریکا.
چیدی: ئێستا زۆر لە نووسەران بەتایبەتی لە سلێمانی لە جیاتی (ئیتر) چیدی بەکاردێنن (چیدی) لە هەموو شوێنێک بەرامبەر وشەی (ئیتر) ناوەستێ بۆ نموونە دەکرێ بڵێی: چیدی نای□م، چیدی ناڕۆم، چیدی ناخۆم، لێرەدا بەرامبەر ئیتر نای□م ئیتر ناڕۆم، ئیتر ناخۆم دەوەستێ. بەڵام ناکرێ بڵێی چیدی دێم، چیدی دەڕۆم، چیدی دەخۆم. لەکاتێکدا دەکرێ بڵێی: ئیتر دێم، ئیتر دەڕۆم، ئیتر دەخۆم. شەماڵ سائیب ناکرێ بڵێ: چەند جارم وت تۆم ناوێ، چیدی بەسیە و پێی ناوێ. ئەگەر وابڵێ گۆرانیەکەی بۆگەن دەبێ وەکوو نووسینی ئەو نووسەرانەی چیدی لەجیاتی ئیتر بەکاردێنن. وشەی (ئیتر) هیچ کەموکورتیێکی نییە بۆ لەناوی دەبەن؟ زاراوەی سلێمانی بۆتە بناغەی زمانی ڕەسمی کوردیی بناغەیێکی بە پتەویی داڕێژراوە و کەس ناتوانێ تێکیبدا. نووسەرانی (چیدی)یش لەجیاتی (ئیتر)؛ ئەگەر دەیانەوێ خۆیان بەوە هەڵبکێشن کە شارەزای زاراوە جۆراوجۆرەکانی زمانی کوردین با لە بەرامبەر وشەی (ئیتر) وشەی (ئیدی) بەکاربێنن. ئیتر و ئیدی لە هەموو شوێنێک یەک مانایان هەیە و هاوتا وشە(مرادف)ی یەکن.
کۆڕەک: چیای کوڕەکی بێ ٧ی ڕۆژئاوای ڕواندز هەیە کە بەهۆی جەنگە دژوارەکانی بزووتنەوەی ئەیلوولەوە ناوبانگی دەرکرد. نەمبیستووە شوێنێک لە کوردستان هەبێ بە نێوی کۆڕەک بە (ۆ)ی سەر بە حەوتەوە (٧). شەریکەی کۆڕەک شاخیش دەدزێ.
دا: ئێستا نووسەران فێربوو ون ئەو وشانەی دا -یان بەدواوەیە دایەکەی لێ دەقرتێنن وەک: بەدواداچوون دەکەن بە بەدواچوون، بەبێ هیچ پاساوێک وشەکە سەقەت دەکەن. ئەمە کوردیی تورکمانییە. لەجیاتی ئەوە هەستاون زڕە وشەی لە ئێستادایان داهێناوە کە من لە هیچ زاراوەیێکم نەبیستوو□ ب□□□ن ل□ ئ□ستادا، د□□□□ن ئێستا. من نەمبیستووە جا ئەگەر لە ناوچەیێک وا ب□□□ن پێم خۆشە منیش بیزانم؟
بزنی نێر، مەڕی نێر، ئەسپی مێ: چەندان جار ئەم وشانەم خوێندوونەتەوە، جاری یەکەم بزنی نێرم لە حەفتە نامەی □وداودا خوێندەوە زۆر پێی قەڵس بووم و تەلەفۆنم بۆ بەڕێوەبەری دەزگای □وداو کرد، بەڵام دوای ئەوە بوو بە باو و لە شو□ن□گ□لی تریش بینیم و دەگەڵی ڕاهاتم، قەزاو قەدەری خوایە و زۆر شوکر. هەر لەو

نووسینەی بزنی نێرم تێدا دی (سێکسی زیندوو)شی تێدا نووسرابوو، دیارە سێکسی مردوو هی خەڵکی گۆڕستانە کە شەو داهات لەنێو گۆڕان دێنە دەر و لێک بڵند دەبن.
ئەو سێ ئاژەڵەی لە پێشەوە نێویان هات ئ□گ□ر ب□ کردەوەی پزیشکیش ڕەگەز یان بگۆڕدرێ نێوی پێشوویان پێوە نامێنێ. بزنی نێر دەبێ بە سابرێن، نێری، تەگە. مەڕی نێر دەبێ بە بەران، قۆچ(قۆچی قوربانم وەرە). ئەسپی مێ دەبێ بە ماین. بێگومانم نێوی دیشیان لەنێو زمانی کوردیدا هەن و من نایانزانم. جا ماوەتەوە سەر ئەوەی شوانی مێ و بێری نێریشیان بۆ درووستکەین. ئێستا کە ئەم نووسینە دەنووسم ٥/٤ی ساڵی ٢٠٢٣ی عیساییە، لەبەر سەرمای ناوەخت ساڵ وەپاشکەوت دەنا دەبوو شوان و بێری ڕەگەز گۆڕاو ئاژەڵە ڕەگەز گۆڕاوەکانیان بۆ بانەمەڕ دەرکردبان و قۆناغ بە قۆناغ بەرەو هاوینە هەواری کوێستانێ بزووتبان.
بوونی نییە: ئەم زڕە وشەیە لە (وجوود نەدارەد)ی فارسییەوە وەرگیراوە وەڵڵاهی لەنێو زمانی کوردیدا دەعبای وا وجود نەدارەد.
کاژێر: بەوخوایە کە گوێم لەو وشەیە دەبێ یان دەیخوێنمەوە دەڵێی گول□□م بە کاژێری سەریەوە دەنێن. بێویژدانیش بەو ئەندازەیە؟
گا، گاڕەش، ڕەشەوەڵاخ: لە هەندێک ناوچە بۆ نێر و مێ ڕەشەوەڵاخ گا یان گاڕەش بەکاردێنن بەڵام هەردوو نێوەکە کەموکورتیان تێدایە چونکە نێوی تایبەتی نێرینەن و ژن بەنێوی مێردییەوە تۆمارکراوە وەکو خانمی ئەندێرا گاندی – کە بۆمبای دەناردن بە کوردانیان دادەن –. ڕەشەوەڵاخ نێوێکی گشت گیرە بۆ نێرومێ و گەورە و بچووکی ئاژەڵی نێو هاتوو دەبێ.
کێڵگەی نەوت: کاکە بۆ نانووسی چاڵە نەوت، چاڵە نەوتەکان، چاڵگەلی نەوت، چاڵێن نەفتێ، زۆر وشەی تریش. جووتیاری بەستەزمان لەنێو ئەو ئاگر و دووکەڵ و مەنجەنیقەدا جووتی دابەستن چما بە تەرەکتۆر و گاجووتەکانیانەوە نابرژێن و نابن بە کەباب.
کێڵگەی ماسی: ئاو چۆن بکێڵدرێ؟ بێنە پێش چاوی خۆت جووتیاری قوڕوەسەر دەناو گۆمی ماسیان – دا جووتی دابەستێ چ فیلمێک درووستد□ بێ!
کێڵگەی پەلەوەر: بۆ (جووجەڵەخانە)نەبی؟ یان جوچکەخانە؟ مریشک حەرد ناکێڵێ پێکنە دەکا.
نەخۆشخانەی هەولێری کۆماری، نەخۆشخانەی هەولێری فێرکاریی، نەخۆشخانەی ڕەسوڵی تایبەت، خوێندنگای (نازانم کوێی) دوا ناوەندیی: بەگوێرەی ئەوە دەبێ هەولێری مەلەکی و هەولێری فیدر□□□ی و کاڕەسوی گشتیش هەبن. کە نێوت لە نەخۆشخانەکە ناوە کۆماریی پێویست ناکا هەولێر بنووسی نەخۆش دەزانن کە ئەم شوێنە لە

هەولێرە. بنووسە (نەخشەخانەی کەماریی) و تەواو. ئەگەر هەولێرەکەش هەر دەنووسی ئاوای بنووسە:

نەخشەخانەی کەماریی – هەولێر، نەخشەخانەی ڕەسول – تایبەتی، خوێندنگای دوا ناوەندیی حەفرین. نەک حەفرینی دوا ناوەندیی. بە بەراواژوویان دەکەیەوە! خۆتە دەرسی زمانی عەرەبیمان پێنالێی.

بەروبووم. ڕاستەکەی بەروبوو – وە، (م) ی پێوە نییە.

گەرمە و کەشمە: ڕاستەکەی گەڕە و کێشە – یە کە ناخۆشترین کاری وەرزێرین. کاتی خۆی ڕەحمەتی محەمەدی مەلا کەریم ئەم دوو وشەی سەرەوەی ڕاستکردبوونەوە لە (جملە)ی زۆر وشەی شێوێندراوی تردا. بەڕاستی کارامەبوو لەو بوارەدا.

چرکاندن: ئێستا بۆتە باو بە وێنە گرتنی بەکاردێنن. مرۆڤی خوێندەوار ئەم جۆرە وشە بازاڕەی و گەلایی (شەعبی) یانە بەکار ناهێنێ. لەم وڵاتانەی خۆماندا مەرج نییە ئەوەی بڕوانامەی هەبێ خوێندەوارە. دکتۆر عەزیز گەردی یادی بەخێر پیاوێکی زۆر خوێندەوار بوو کوردیەکی باشیشی دەنووسی، گوتی چووم بۆ پیرۆزانەی مامۆستایەکی زانستگا بە بۆنەی وەرگرتنی بڕوانامەی دکتۆرای، چاوم گێڕان پەرتووکەکم لە ماڵەکەیدا نەدی، لێمپرسی پەرتووکخانەکەت لەکوێیە؟ گوتی وەڵامی دایەوە: تازە من بڕوانامەی خۆم وەرگرت کارم بە پەرتووکان نەما.

کەچەر: من نازانم ئەم وشەیە بەم شێوەیە لە زمانی کوردیدا هەیە یان نا و ڕەتی ناکەمەوە بەڵام دەزانم کە کەچکردن هەیە و کەچ بردن نییە، کەچڕیش نەوە بە پیشەی ڕێوەندایەتی. کەچەر بە یەکجاری کەچ ناکا، زستان و هاوینان دەچێتەوە هەواری ساڵانی پێشووی. بکەری وشەی کەچکردن –یش دەبێتە کەچکەر.

زەمەن: وشەی زەمان بە تێپەڕینی زەمان و لە ماوەی سەتان ساڵدا دەتوانین بڵێین بۆتە کوردی، ڕەنگە بەهۆی وشەی زەمانیشەوە زۆر وشەی هاومانای خۆی لە زمانی کوردیدا لەبیر چووبنەوە و لەناوچووبن، لەبەر بەکارنەهێنانیان. ئیدی لەبەرچی وشەی زەمەن –یش بە تەبزی و بەشەق بێنین بە زمانی کوردییەوە بلکێنین جێگە بە وشەیەکی تری ڕەسەنی زمانی کوردی چۆڵکا و خۆی جێگەی بگرێتەوە، مادام هیچ جیاوازیەکیشی لەگەڵ زەماندا نەبێ لەڕووی ماناوە؟ هەر بە ئەوەی بڵێین عەرەبی دەزانین؟

کەچی قوربانی: ئەو نووسەرانەی وای دەنووسن خۆشیان دە مانای قسەی خۆیان ناگەن. کەچ نییە و قەچ – ە، قەچ لەڕەدا بە مانای بەران دێ. بەرانی قوربانی. لە (کبش الفدا)ی چیرۆکی حەزرەتی ئیبراهیمەوە وەرگیراوە. دەنگە خۆشەکەی سەید عەلی ئەسغەری کوردستانی زیاتر ئەم دەستەواژەیەی بەناو زمانی کوردیدا بڵاوکردۆوە کە شێعرە ناسکەکەی

تاهیر بەگی جافی کردووە بە گۆرانی:
(ڕۆژی جەژنە چاوەکەم موسیمی ئازادییە
بە بەڵا گەردانی باڵات قەچی قوربانم وەرە).
کەچاندن: لە گۆڤارێکدا ئەم وشەیان لەنێو نووسینێکی مندا دانابوو و لەسەر من حیساب بوو. زۆرم پێناخۆشبوو. چوارچێوەی قەواعیدی عەڕەبی بە ڕێزمانی کوردی دەستنادا و داناندرێ. شکاندن و شێواندن و پساندن و ڕەڤاندن و سووتاندن و چەماندن و ڕەتاندن و قەوماندن و تاد… لەوانەیە بەسەتان وشەی تر هەبن دەچنە نێو ئەم قاڵبەوە و هیچ گرفتێکیان نییە. بەڵام کەچاندن لە نێو زمانی کوردیدا نییە و ناچێتە نێو ئەم قاڵبەوە. بۆ ئەو مەبەستە ڕاگواستن و دەرکردن هەیە کۆچ پێکردنیش بۆ ئەو مەبەستە دەستدەدا. ڕەنگە وشەی تریش هەبن. ناکرێ بەسەفەر پێکردن بڵێی سەفەراندن و بە بووک گواستنەوە بڵێی بووکاندن و بە ناکردن بڵێی ناناندن و بە شتن بڵێی ششتاندن و تاد…
سەردانی کردن: ئەم وشەیەش بەو جۆرە نییە کە حیزبگەل بەکاریدێنن. سەردان کردنە و (ی)یەکەی پێوە نییە و بە چەقبەستوویش نامێنێتەوە و لە هەر جێیەی بەجۆرێک بەکاردێ. ئەو قاڵبەی بۆی داندراوە بەرتەسکە و ناچێتە نێو قاڵبەکەوە کە قاڵبی (کردن)ە.
کورد دەڵێ: چووم بۆ سەردانی خزمان. چووم سەرم لە کارگەی ئاوە تەماتەدا. چووم بەلای شوان کارەکەم مێگەلەکەممم بەسەرکردەوە. ئەرێ بۆ سەرێکمان لێنادەی؟ دە سەردانێکمان بکە.
لای چەپ و لای ڕاست: کە لەجیاتی باکوور و باشووریان بەکاردێنن ئەمە هیچ پەیوەندیەکیان بە زمانی کوردی و جوگڕافیای کوردستان و خەڵکی کوردەوە نییە و کورد لە مەبەستەکەیان تێناگا. لە زمانی کوردیدا کوێ کەوتە لای دەستە ڕاستت ئەوە لای ڕاستە و کوێ کەوتە لای دەستی چەپت ئەوە لای چەپە. ئەم تێکەڵوپێکەڵییە لە زمانی عەڕەبییەوە هاتۆتە نێو زمانی کوردیی. لە زمانی عەڕەبیدا وشەی شیمال مانای لای چەپیش دەگەیەنێ و مانای باکووریش دەگەیەنێ. ئیدی عەڕەب بۆ هەردوو مەبەستەکەی بەکاردێنێ. ئەو کاتەی کە بە مەبەستی باکووری بەکاردێنێ پێچەوانەکەی دەبێتە یەمین (لای ڕاست) واتا باشوور.
ساواک: ڕاستەکەی ساڤاک – ە. فارسەکانی ئێران (و) بە (ڤ) دەخوێننەوە. ئەم ئایەتەی قورئانی پیرۆز ئاوا دەخوێننەوە (لەم یەلید ڤەلەم یولەد ڤەلەمیکون لەهو کوفو ڤەن ئەهەد). جا ئێستا زۆر لە خوێندکارانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان زمانیان لەڕاهاتووە لە قسەکردندا (و) کوردییەکە دەکەن بە (ڤ)ی فارسی. زۆر لە نووسەرانیشیان (ڤ)ی فارسی بە (و)ی کوردی دەنووسن. کورد گوتەنی خمیان لێشێواوە. (لەو بوارەدا).

سۆپەر مارکێت: باشە بۆ فرۆشگا نەبێ؟ دوکانداری کورتاندار؟ تا پێت بڵێن ئینگلیسی دەزانی؛ چڵکن؟

کێشمەکێش: ڕاستیەکەی کێشەکێش — ە.

فرۆش: فرۆش کوردیی نییە و فرۆشتن کوردییە. لە زمانی کوردیدا دەبێ فرۆش تەواوکەرێکی دەگەڵدا بێ وەک: گوڵفرۆش، فرۆشگا، فرۆشراو، تاد… ئەم فرۆش —ەش داهێنانی کوڕە لیو سوور و کچە لێو ئەستوورەکانی نێو تەلەفزیۆنانە.

بووڵتەنی هەواڵەکان: توخوا ئەوە ویژدانە وشەی وا ئێسک گران د□ن□ن□ نێو زمانی کوردییەوە، دەڵێی دێوی نێو هەقایێتانە. بەکارهێنەر خۆشی نازانێ بووڵتەن چ جانەوەرێکە.

دەسبەسەر… : دەسبەسەرکردن خستنە نێو گرتووخانە نییە. سنووردارکردنی جوڵانەوەیە لەژێر چاودێریدا. بۆ نموونە یەکێک دەگرن و بۆ ماوەیێکی کاتی ل□ نێو بنکەی پۆلیسانی دادەنێن دەگەڵ ئەوان نان و چا دەخوا و دەخەوێ بەڵام بۆی نییە بەبێ پرسی ئەوان بۆ هیچ لایێک بڕوا. ئەمە دانیشتنی بەتۆبزیش دەگرێتەوە لە ماڵی خۆی یان لە شوێنێکی تر.

زیندان: لە زمانی فارسیدا زیندان گرتووخانەی ئاساییە بەڵام لە زمانی کوردیدا — لە هەقایێتاندا هاتووە باو□□ک□ش بە نێو مێشکی کورددا چەسپیوە — جۆرە گرتووخانەیێک بووە پاشا یان دێو لە ژێر زەویندا درووستی کردووە. بە پێ پلەکاناندا بۆی چوونەتە خوارەوە و ڕۆناکایی نەداوە. بەڵام لە ڕاستیشدا ئەم جۆرە زیندانانەی ژێر زەوین هەبوو ون لە ڕۆژگاری کۆندا. من خۆم یەکێکیانم دیوە لە شاری شوێنەواریی جەڕش لە ئەردەن شارەکە ڕۆمانییە و حەوتسەت ساڵی پێش لەدایکبوونی حەزرەتی عیسا بە بوومەلەرزە وێران بووە. وەک لە تەختە نووسیی مێژووی شارەکەدا نووسراوە. شوێنەوارە سەرنج ڕاکێش و پەڕجوو ئاساییەکانی سابەتی ئەم نووسینە نین و ل□ب□ر□دا جێیان نابێتەوە. زیندانەکە بەپێ پلەکاندا پێیدا دەچیە خوارەوە چەند پێ پلەکانەیێک بۆ خوارەوە دەرگایێکیان وێ خستووە، بەرینایی دەرگاکە نیو میتر یان تۆزێک زیاتر دەبێ و درێژاییش نزیکەی میترێک دەبێ و گاڵەدراوە.

بەدەر لە …: ئەم وشەیەش بەراوپشت کراوە و کورد دەڵێ لە …. بەدەر، (لەو دوو کەسە بەدەر کەسی تریان نەهات).

سەرچاوە دەگرێ: ئەمەش سەرچەشمە میگیرەد —ی فارسیە و لە زمانی کوردیدا شتی وانییە. کورد دەڵێ: بناوانی دەچێتەوە سەر… سەرچاوەی دەچێتەوە سەر….

زێ: ئەم وشەیە وەکو نێوێکی پەردەپۆش کورد بۆ ئەندامی زاوزێی ئاژەڵی مێیینەی دۆدەری بەکاردێنێ(مانگا و گامێش و بزن و مەڕ). بۆ

هی مرق بکار نای وکو ئستا بت باو و اگیاندنی حیزبان و نووسران و دکتران بکاری دنن. تنانت بجگ ل ئاژی ددر ب ئاژی نا ددریش بکارنای وکو ئک سم و سگ و پشیل و گورگ و ورچ و تاد… مرق و ئاژانی نادر هر یک و نوی پردپشی تایبتی بخیان هی ب نوی پردپشی ئندامی زاوزی نرو می مرق شرمگا و ئالت و ناوگ و تاد… بکاردنن یان بکارهنانی ئندامی زاوز –ش هر لجی خیدایو استا. ب هی نرینی مرق لش و سیت –یش بکارد. ب ئندامی زاوزی مینی ئاژانی ددر ز بکارد. ب ئندامی زاوزی مینی واخی ئکسم (برز واخ و ئستر و کر) (ما) بکارد ب ئندامی نرینی واخی ئکسم نو استقینکی دگوتر بب پرد. ئاژ گشت خرکان چ مای بن چ کوی ب ئندامی زاوزی نر و میان نوی استقینی ئندامکیان دگوتر. جا ئو بیاری کتایم نیی ب نوکان چونک لناوچیکو ب ناوچیکی تر و ل مبندکو ب مبندکی تر نوکان دگن و لوانی ئو نوانی من نووسینم چندان هاوتا وش (مادف)ی تریان هبن. من ئمانم بیستوون ک نووسینم. ب کورتی ز ب مرق بکار نای و یکک ل ستان وشی وانکراو و هتککراو.

بانگهشت: استکی بانگهشتن – و تنیا ب بانگکردن (دعوت)ی نان خواردن دگوترد. نک وکو ئستا ک ب بانگکردن ب کبوونوی سیاسی و دیپلماسی و کاروباری نودوتی و نو حیزبی و کمایتی و تاد…. بکاریدینن. ب ئو مبستانی ل پشو نویان هات وشی (لگانو) هی، وک: ب بووکیان لگامو، ب مولوودیان لگرامو، ب مست (پکهنانو)یان لگامو، ب خر و ش و تاد…

چند حوتوویک بر ل نووسینی ئم درانم گوم ل گفتوگیکی تلفزینیی بز عبدوای موهتدی بوو ب ئو مبستی سرو ئویش وشی لگانوی بکارهنا، ک گوم لم وشی بوو پتر زینم خست سر قسکانی پیاوکی زر خوندوار و شنبیر و کوردیزان و قسوان دیاربوو. بکان و دوروبرکشی بناوبانگن ل زمان وانی و کوردیی خشکیان.

خا، خا: ئم وشی جاران ب ئوپی زگرتن و خشویستیی دربین بکاردهات برامبر یککی لخت ب تمنتر. بام ئستا بت وشی بچاوی سووک تماشاکردنی برامبرکت. پیرمردک ک ئستبنی ل مل بستوو و چاکت و پانتی ئووپی ئوتووکراوی قدنشکاوی دبردان و قندری بریقداری

دەپێدایە، کە گەنجێکی شاڵوار لەپێی زەحمەتکێش دەدوێنێ بە خاڵە یان خاڵۆ نێوی دێنێ. لەوانەیە گەنجە دەمووچاو بەتۆزەکەش دە ئەوەندەی ئەفەندی دێمەکاریی ڕێشمە ل□م□ل خوێندەوار و ژیر و ڕۆناکبیربێ و خاوەن کەسایەتی بەڕێز و گران و سەنگین بێ. هەر ئەم خۆ هەڵکێشانەی ئەفەندیی کارتۆنی نیشانەیە بۆ نەزانی و سووکی و ناکەس بەچەیی و هەتیو چەییەکەی. قۆناغی بۆرجوازیەتی وەڵاتان شۆڕشی ڕزگاریی نەتەوەیی و نیشتیمانی لێوەپاشکەوت، بەڵام قۆناغی بۆرجوازیەتی لای خۆمان بەرھەمەکەی شۆڕشی کەرا نە.

سوپاس، شوکر، تەشەکور: ئەم سێ وشەیە هەرسێکیان هی زمانی بێگانانن هاتوونەتە نێو زمانی کوردییەوە. لە سەردەمی بزووتنەوەی ئەیلوولدا شەوێکیان گوێمان لە ڕادیۆی ئیزگەی دەنگی کوردستان ڕاگرتبوو، بێژەری نێو ڕادیۆیەکە لە نێو قسەکانیدا گوتی (سوپاس بۆ خوا) پیرەمێردێکی زمان شڕ بە کابرای نێو ڕادیۆکەی گوت دایکت (والێبکەم) خوا سوپاسی بۆچییە؟ ژوورەکە دیواخان بوو و مەجلیسێکی قەڵەباڵغ بوو. هێندێک پشتگیری قسەی پیرەمێردی زمان شڕیان کرد و هێندێکیش پێی پێکەنین و گاڵتەیان بە جنێوەکەی کرد. منیش یەکێک بووم لەوانەی پێی پێکەنیم و دە دڵی خۆمدا پیرەمێردم بە نەزان و دواکەوتوو دایە قەڵەم. بەڵام دوای ساڵەهای ساڵ بۆم دەرکەوت کە تێبینی پیرەمێردەکە لەجێی خۆیدا بوو و من تێینەگ□یشتبووم. وشە هەیە تەنیا دنیاییە، وشە هەیە تەنیا دینییە، وشە هەیە دینی و دنیاییە. ئەوە ل□ نێو زمانی کوردیدا وایە نازانم لە نێو زمانەکانی دیدا چۆنە. سوپاس وشەیێکی دنیاییە بەرامبەر مرۆڤان بەکاردێ کە بۆ خوا –شی بەکاربێنی وەکو ئەوە وایە خوا بێنیە ئاستی مرۆڤان. کورد وشەی شوکر تەنیا بۆ خوا بەکار دێنن و ل□ نێو زمانی کوردیدا بووە بە وشەیێکی دینی. تەشەکور بەرامبەر سوپاس دەوەستێ بەڵام بۆ لایەنی دینیش دەستدەدا.

پشکی شێر: ئەم وشە لێکدراوە تەنیا بۆ مەبەستی ئیجابی بەکاردێ و بۆ مەبەستی سەلبی بەکار نایێ، ناگوترێ لە زیان و ماڵوێرانی پشکی شێری بەرکەوتووە. دەگوترێ لە قازانج پشکی شیری بەرکەوتووە. چەندان جار دیومە و بیستوومە پەیامنێری تەلەفزیۆنان و بێژەران بۆ زیان دەڵێن پشکی شێری بەرکەوتووە. ئەوەی جێگەی سەرنجە هێندێک لە خاوەن دکتۆرایان و مامۆستایانی زانستگاش لاسایی پەیامنێر و ڕۆژنامەنووسان دەکەنەوە لە بەهەڵە بەکارهێنانی ئەم جۆرە وشانە.

ئەم لاقەدی (کینایەت)ە لەسەرە دوولکەیێک وەرگیراوە – ئەگەر بەهەڵە نەچووبم وابزانم ئەسڵەکەی فارسییە – : شێر و گورگ و ڕێوی نێچیرێک ڕاودەکەن. شێر بە گورگ دەڵێ دابەشی بکە. گورگ بەشی هەرە زۆری بۆ شێر دیاری دەکا و بەشی ناوەندیی بۆخۆی و بەشی هەرەکەمی بۆ ڕێوی.

شێر چەپۆکێکەک لە گورگ دەدا و تەکی دەشکێنێ و دەیکوژێ. ئەم جار بە ڕێوی دەڵێ تۆ دابەشی کە، مام ڕێوی دەڵێ: لای پێشەوە بۆ ژەمی چێشتت (نانی بەیانی)، ناوەڕاستەکەی بۆ فراوین (ژەمی نیوەڕۆ)، ڕانەکانی بۆ ژەمی شێوانت. شێر ئافەرینی لێدەکا و پێی دەڵێ ئەم دادگەرییە لەکێ فێربووی مام ڕێوی؟ مام ڕێوی دەڵێ: لە گورگ فێربووم. تێبینی: یەکەم جار ئەم سەرە دوولکەیەم لە عەونی یوسف گوێ لێبوو خوا لێی خۆشبێ. ساڵی ١٩٦٦ هاتبوو بۆ سەردانی بەشێک لە ئەندامانی مەکتەبی سیاسی (هەمەدانییەکان) کە لەو دەیەی ئێمە دەسبەسەر کرابوون، شەو بوو بە میوانی ئێمە، جار جارەش لە قسەکردن زمانی دەگیرا، ڕێک ئەو ڕۆژەبوو کە عەبدوسەلام عارف لە فڕۆکەدا سووتا. جا نازانم ئێستا سەرە دوولکەکەی عەونی یوسف کۆن بووە یان هەر بە نوێیی ماوەتەوە و تا چ ڕۆژگارێک بە نوێی دەمێنێتەوە؟
شایەر: نووسینی خاوەن دوکتۆرایەکی بواری فەلسەفەم دیوە لە لێکۆڵینەوەیەکی فەلسەفیدا نێوی شاعیرانی بە شایەر نووسیبوو. با بزانین تاخۆ شایەر چییە؟ شایەر ئەو گۆرانی بێژەیە کە گۆرانی بە شایی دەڵێ و هەڵیدە سووڕێنێ، لەو ماوە دوور و بەردرێژەدا لە چێشتەنگاوەوە تا دەمی ماڵ خەوتنان دەبوو هەرگوتبای - جاران - جا زەمانی جاران کە ڕەنگە تا ساڵی ١٩٥٨ درێژەی هەبووبێ شایی وا هەبووە حەوت شەو و حەوت ڕۆژان گێڕاوە، دواتر ماوە هەرە درێژەکەی بوو بوو بە سێ شەو و سێ ڕۆژ ئەوەی من وەبیرم بێ. شایەری وام دیوە لە ئەنجامی زەماوەندەکە بە تەواوەتی دەنگی نووساوە و خەڵک لە غەڵەدەغەڵەدەکەی تەنەگەییوە و بە ئاماژە قسەی کردوون. جا تۆ بێنە پێش چاوی خۆت لەو ماوە دوور و بەردرێژەدا بەو ماندوێتیەو بە پسانەوە شایەر ئەگەر هەر ژمارە بژمێرێ یەک دوو سێ تا هەزار و ملیۆن و ملیار چەند هەڵە و پەڵەی تێدا دەکا و چەند شتی بە سەروبەر دەڵێ: لە بەندی شایەرانم سادەتر و بە سەروبەرتر و گەلایی (شەعبی)تر نەدیون. کاتی خۆی بەرهەڵستکاران نێوی شایەری دەربارییان لە یەکێک لە شاعیران نابوو و وەکو جنێو بەکاریان دەهێنا.
دەوەرە کاکی فەیلەسووف تۆ نالی و جزیری و مەولەوی و گۆرانت دەگەڵ شایەران لە تێکەڵ بن و نەزانی کامیان کامەیە.
نێوی مانگان: ئایا درووستە لە نێو زمانی کوردیدا نێوی مانگان بنووسرێ؟ نەخێر. لە هەموو پارچەکانی کوردستان نێوی مانگەکانی ساڵی عیسایی و ساڵی نەتەوەی داگیرکەر جودان - بەجگە لە ساڵی کۆچی مانگی - ئەو کوردانەی لە دەرەوەی کوردستانیش دەژین نێوی مانگی ئەو وەڵاتانە بەکار دێنن کە تێیدا دەژین. ئەو نێوی مانگانەی لە پارچەیەکی کوردستان بەکاردێن لە پارچەکانی تر خەڵک تێیناگەن. بۆ نێوی مانگە کوردییەکانیش هەر پارچەی نێوی خۆی جودان تەنانەت لە

یەک پارچەی کوردستانیشدا هەر مانگەی پتر لە نەوەکی هەیە. جا ئەو سەر لێشێواندنەی پێناوە لە جیاتی بنووسی ١ی نیسان/ ئپریل، بنووسە ١/٤ هەموو خوێندەوارێک تێیدەگا.

دار یان درەخت: یەکەک لە سەرکردەکانی حیزبەک لە دەهەک کۆڕێکی دەگەڵا، ئەو برادەرە پیاوەکی قسەزان و زۆر بەزاروکارە زۆر خوێندەوار و ڕۆناکبیریشە. (ڕۆشنگەر)یشە. من پەرتووکەکی ئەوم خوێندەتەوە کوردیەکی ڕەوانیش دەنووسە. بەڵام دەست بە هەندەک کون و کەلێنی زمان دەبا پێم وایە دەبێ بە پارێزەوە ئەو کارە بکا و بەبێ باکی نەیکا. دیاربوو لەکاتی گفتوگۆیدا لەگەڵە خەڵکەکە کەسەک قسەی دەگەڵە دەکردن و وشەی (دار)ی بە دەمدا هات. برادەری سەرکردە گوتی (دار هەڵەیە ڕاستەکەی درەختە، بەوە دەڵێن دار ئەوەی بە سووتان بەکاریدەنن). یەکەم: لە باکووری زێی بچوکەوە یاخود زێی دوکانەوە تا دەگاتە قاڕس و ئەسکەندەروونە کورد هەمووی یان زۆربەی هەرە زۆری وشەی دار بەکاردەنێ بۆ داری ڕواو و داری سوتان یاخود داری زیندوو و مردوو، بە بەشی باکووری ڕۆژهەڵاتی کوردستانیشەوە. دووەم: دار ئەوەی من ئاگاداربم تەنیا ماڵی زمانی کوردییە. نەمزانیوە بەشی هیچ زمانەکی تری پێوەبێ ئەگەر شتەکی واش هەبێ من ئاگادار نیم. لە زمانی فارسیدا وشەی دار تەنیا بۆ داری سێدارە و بەو دارانە دەڵێن کە بۆ پشتەبانی خانوو بەکاریان دەنن. بۆ داری سووتانیش ناڵێن دار. (بڕوانە فەرهەنگی فارسی – عەمید لاپەڕە ٦٥٣ ستوونی یەکەم). ڕەنگە فارسیش داری سێدارە و دارەڕایان لە زمانی کوردی وەرگرتبێ، چونکە فارس لە فەرهەنگەکانیاندا ئاماژە بە وشەی هەموو ئەو زمانانە دەکەن کە وشەکەیان لەوەرگرتوون تەنیا ئاماژە بە زمانی کوردیی ناکەن، چونکە بە تەبزی دەڵێن دەبێ زمانی کوردی زاراوەیەکی زمانی فارسی بێ. فەرهەنگە عەرەبییەکانیش لەژێر ئەو وشە کوردیانە دەنووسن فارسی کە فارس هەر نەشی بیستوون. سێیەم: وشەی درەخت هاوبەشە لەنێوان زمانی فارسی و کوریدا و بەشی فارسی پتر پێوەیە کەواتە دار کوردیترە لە درەخت. چوارەم: ئەو بەڕێزە سی ساڵ زیاترە لە سلێمانی دژی چەن جارێک (داری ئازادی بەخوێن ئاو نەدرە)ی فایەق بێکەس و (داری بەردار بە لق و دار)ی پیرەمێردی بەرچاو نەکەوتن و گوێی لە سروودی ئەو شێعرەی گۆران نەبوو کە دەڵێ: (دارستانانی زەبەند و چڕت بەهەشتی سەر زەمینن هێلانەی خۆشی ژینن)؟ ئەدی گوێی لەنێوی دارەبەن و داربەڕوو و دارگوێز و دارسێو و هەموو جۆرە دارەکان نەبووە؟

جاش: ڕوونکردنەوەیەک دەربارەی وشەی جاش.

لە شوینی تریش دەربارەی ئەم وشەیە دواوم. زۆر کەس لە کوردستان و جەماعەتی حیزبی کەران و کەرکراوان و کەر مەزەبان ڕەخنە لە وشەی

جاش دەگرن، تەنا نەت بیستوومە ڕۆژنامەنووسی ڕۆژئاواییش هەبووە کە هاتۆتە کوردستان ئەو ڕەخنەیەی گرتووە کەوا خائینان وەبەچکەی ئەو گیانەوەرە دڵسۆزە خزمەتگوزارە نیشتیمانپەروەرە چەوساوەیە دەچوێنن. بەڵام پێویست دەکا ڕوونی بکەینەوە کە جاش بەچکەی کەر نییە بەڵکو ئێستری بەچکەیە، ناشێ بشگوترێ بەچکە ئێستر چونکە ئێستر نازێ و بەچکەی نابێ دەبێ بگوترێ ئێستری بەچکە یان ئێستری جاش یان هەر جاش بەتەنێ. بەچکەی کەر پێی دەگوترێ جاشک یان جاشک□ر نەک جاش. تازە لەدایک بووەکانیش پێیان دەگوترێ جاشوولە، منداڵیش بۆ خۆشەویستی پێید□□□ن جاشوولە. جاشک یاخود جاشک□ری یەک ساڵە پێیدەڵێن یەکبڕ، دووساڵە دووبڕ، سێ ساڵە بەرپشت، واتا لە ڕووی تەمەنەوە ئامادەیە بۆ پشتکردن، بارکردن، بارخستنە سەر پشتی.
دیارە بەگوێرەی زاراوە جۆراوجۆرەکانی زمانی کوردیش ڕەنگە زۆر نێو وەزارگراو(مصطلح)ی تریش هەبن بۆ ئەو نێو و وەزارگراوانەی کە من نووسینم.
دەمێنێتەوە سەر ئەوەی بۆچی جاشی کورد وە ئێستری جاش دەچوێنن. ئێستر دایک و باوکی لە دوو نەتەوەی جیاوازن. جووتبوونی دایک و باوکیشی بەشێوەیێکی ناسرووشتی و ناشەرعی و زینایە. مرۆڤ بە تۆبزی ماینە بەستەزمان و بێگوناح و بێدەستەڵاتک□ دێنن بۆ نێرەکەری هەوەسبازی ڕادەگرن و مرۆڤەکان نێرەکەرەکە وەکو ئامراز بەکاردێنن بۆ دەسدرێژی کردنە سەر نامووسی ئەو ماینە بەستەزمانە. ئیدی ئاوس دەبێ و زۆڵە جاشی بیژمۆتی حەرامزادەی لێو□ پاشدەکەوێ. لەکاتی کا و ئالیک پێدانیان لەقەو جووتە لەدایک و خوشک و برا و خاڵ و مام و پوور و خاڵۆزا و ئامۆزا و پورزاکانی خۆی دەدا و ئێستری شەمووس یان چەمووش بەناوبانگە لە دڕی و مەترسیداریی.
دیاسپۆرا: لەوەتەی کورد هەیە هەر لە دەربەدەری و کۆچ و ڕەو و نیشتەجێبوون و دەربەدەرب□وون□و□ و □□وتک□وتنەوە و نیشتەجێبوونەوەدایە. بۆ دەبێ وشەی وا لە زمانەکەیدا درووست نەبووبن کە بۆ ئەم حاڵەتانەی دەستبدەن؟ من بە وردی مانا و مەبەستی وشەی دیاسپۆرا نازانم تا بەدوای وشەیێکدا بگەڕێم لە زمانی کوردیدا و لەجێگەی ئەوی دابنێم، بەڵام دەزانم پەیوەندی بەوانەوە هەیە کە کۆچیان کردووە بۆ دەرەوەی وەڵات. دەشزانم کە ئەم جۆرە وشە ناپێویستانە زمانی کوردییان پێ بێ هێز دەبێ و جێگە بە وشەی ڕەسەنی کوردیی چۆڵ دەکەن و خۆیان جێگەی دەگرنەوە. بۆچی عەڕەب زمانی خۆیان بەم جۆرە وشانە ناشێوێنن و پیس ناکەن؟
پارساڵ: بۆچی پار ـی کوردیی بەکار ناهێنی و بۆچی پارسالی فارسی بەکاردێنی؟ پاساوت چییە؟ چونکە چەند پارسالێک لەنێو فارسان خەباتت کرد؟ وشەیێک یان وەزارگراوێک کە لە زمانی کوردیدا

وەدەستنەکەوێ کێشە نییە کە لە فارسی وەریانبگرین چونکە بڕوا یە ئەو دوو زمان□ □□زگارێک یەک زمان بوون و لێک جودا بوونەتەوە.
بەڵام بە هیچ شێوەیێک درووست نییە دەستووری زمانی فارسی بەسەر زمانی کوردیدا بسەپێنین. وشە وەرگرتنیش لە زمانی بێگانان دەبێ زانا و پسپۆڕانی زمان وەریانبگرن نەک کۆلکە خوێندەوارێکی وەکو من و تۆ بچین ل□ نێو جامی تەلەفزیۆن خۆی پێهەڵکێشین و دەرسی کەرایەتی بە خەڵکی بڵێین و مێشکی کۆمەڵگای پێ بۆگەن کەین.
تۆ سەیری ئەو وشە ناقۆڵاو ئێسک قوڕسانە بکە بەبێ ئەوەی زمانی کوردیی هیچ پێویستیێکی بەوان هەبێ بەزۆر دەناو زمانەکەیان ئاخنیون: ئەکتیف، پاسیف، ئ□پۆزیسیۆن، غورفەی عەمەلیات، شەفافی□ت، سیاسەتمەدار، هەما□نگی، هوشداریی، ئامادەباشی و دەیانی تر.
نۆژدار: نۆژدارەکەی بادینان زۆر حاجباتییە، دەڵێی ت□ج□□ شالوشاپکی خەتخەت و دەلینگ بەرینی دەبەرکردوون و بە سواری کەرەکەی دە ئاوەدانیەکانی بادینان دەگەڕێ و نەخۆشانیان بۆ چارەسەر دەکا.
دەزانن نۆژدار چییە؟ لە ئەفسانەی ئێرانیدا هاتووە کەیکاوس – ی شای ئێران دەرمانێکی هەبووە بە نێوی نوشداروو. ئەو دەرمانە تەنانەت لەکاتی گیانەڵادا بە نەخۆش و بریندار درابا چاکدەبۆوە و یەک بەڵای لێنەدەما. ڕۆستەم کە فەرماندەی لەشکری کەیکاوس بووە زۆراب (سوهراب)ی کوڕی خۆی نەناسی و بەدەستی خۆی برینداری کرد. داوای لە شاکرد دەرمانی نووشداررووی بۆ بنێرێ بۆ بڕینی زۆرابی کوڕی. کەیکاوس بێنمەکی کرد و نووشداررووی بۆ نەنارد و زۆرابی پاڵەوان مرد – ئەمە کورتەیێکی سەربردەکەیە – دکتۆر نافیع ئاکرەییش خوا لێی خۆشبێ هەستا دەرمانی نووشداررووەکەی کردە مر□ق و گیانی وەبەرهێنا و کۆلێجی پزیشکیشی پێ تەواوکرد و بوو بە دکتۆر ئێستا نۆژدار لە بادینان دوختۆرە. یاخود دوختۆری بادینان نۆژدارە. (بڕوانە داستانی ئەفسانەیی ڕۆستەم و زۆراب بە شێعر وەرگەڕاوەتە سەر زمانی کوردیی).
مزگەوتی چوار خولەفا: مزگەوتێک لە پیرمام هەیە ئەم ناوەی سەرەوەی لەسەر سەردەرەکەی نووسراو□. ل□ب□ر□دا مەلا لێیان ناگیرێ چونکە تەنیا ٢٥ ساڵ دەرسی سەرف و نەحوی عەڕەبی دەخوێنن. کە چوارت نووسی نا بێ بنووسی خولەفا، دەبێ بنووسی خەلیفە. کە خولەفات نووسی نا بێ چوارەکەی دەگەڵدابێ دەنا خەلیفە ئەوەندە زۆر دەبن لە مزگەوتەکەدا جێگەیان نا بێتەوە دەبێ بچن بۆ سەری ڕەش.
خوێندن لە زانکۆیان بکرێ بە ئینگلیسی: ئێستا باسی ئەوە لە گۆڕێیە. بەوە حکومەتی هەرێم یاخود ئەوانەی ئەو پێشنیازەیان

کردووە دەیانەوێ ئیسپاتی بکەن لەسەر نەخشەیەک دەڵێن کە بە لەناوبردنی زمانی کوردیی ئامادەکراوە. بۆ ئەوەی کورد بڕوای بەخۆی نەمێنێ کە نەتەوەیەکی سەربەخۆیە چونکە زمانەکەی گەواهییە لەسەر نەتەوە بوونی.

هێڵ و مێڵ: داوای لێبوردنم هەیە لە سەرمایەدارە خاوەن هێڵ و مێڵەکان بەخوا ئەم دوو وشەیە لە زمانی کوردیدا هەردووکیان شوێنی ئاژەڵن. زمانی کوردیش من درووستم نەکردووە تا خەتای ئاژەڵ تێکردنیان بخەنە سەر ملی من. شارەزایانی زمانی کوردیش دەتوانن نەوی بەرامبەر بە هەردووکیان پەیداکەن. زمانی کوردی لە وشەدا ئەوەندە دەوڵەمەندە — لە هەندێک بواردا — بەهۆی جۆراوجۆریی زاراوەکانییەوە وشەیەک لە کوردی ناوەڕاستدا دەستنەکەوە بۆی بگەڕێیە بەشەوەیەکی بیاژ (حەتمی) لە یەکێک لە زاراوەکانی لوڕ و گۆران و کوردانی قەفقاس و خۆراسان و ئەفغانستان هەر دەستدەکەوێ. ئەنتەرنێت و مۆبایلیش هەیە و پەیوەندیی کردن ئاسان بووە.

با عایدی من بێ: ئەم دەستەواژەیە سادە و بازاڕییە کاریگەریی لەسەر زمانی نووسین نییە. بەڵام کاریگەریی لەسەر نەفسییەت و سووککردنی کەسایەتی کۆمەڵگا و درووستکردنی کەسایەتی تەزویر و ساختە هەیە. فارس کە دەتەوێ پارەی هەقی خۆی بدەییە هی شت لەکرین یان هەقی سەیارە یان هەر شتەکی تر دەڵێ قابیل نەدارەد واتا شایانی ئەوە نییە بمدەییە یاخو مەیدە، بەڵام ئەگەر تمەنەکی کەمتر بدەیە دەیکا بە شەڕ لەگەڵت. ئەم وشەیە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووە بە (قابیلی نییە) ئەوانیش وەکو فارسان ئەگەر نەیاندەییە دەگەڵت بەشەڕدەن. لەوەشەڕا هاتەتە خوارە بە گەرمێنە. لەرێ بووە بە (با عایدی من بێ). لەرێش هەر بەو جۆرەیە ئەگەر نەیدەیە دەیکا بە شەڕ. ئەمە هەرچەندە قسەیە بەڵام هەر لەو کاتەدا بەکردەوە ئەو کەسەی ئەم دەستەواژەیە بەکاردەنێ دەبێ بە کەسەکی دووڕوو و گفتار پێچەوانەی ڕەفتار و قوڵلابی و ساختەچی. بۆ نموونە ئەو ئایەت و نزایانەی لە نوێژدا دەیانخوێنیەوە ئەگەر دە مانایان بگەی و بە تەواوەتی بڕوات پێیان هەبێ سەت لە سەت کار دە کردەوەکانی ڕۆژانەت دەکەن. چونکە هەموویان تەڵقینن. با عایدی من بێ —ش تەڵقینە بەڵام تەڵقینەکی سەلبی.

بارەگای یەکەتی نووسەران: جاری وا هەیە و نووسەری وا هەیە لە حەوتوویەکدا بۆی ڕێکناکەوێ حەوت قسان بکا. دەگەڵ قەڵەم و قاقەزەکانی خۆی لە گفتوگۆدایە لە ژووری تاکەکەسیدا و لە گرتووخانەی خۆکردیدا دەژی، خوا خوایەتی مانگی جارەک هاو سەلیقە و هاوبیر و هاوپیشەیەکی مەعنەوی خۆی ببینی و چەند سەعاتەک پێکەوە گفتوگۆ دەربارەی ئەو بابەتانە بکەن کە حەزیان لێیە و جێگەی

بایەخیـــان ن□ن. جارێکیـــان بەڕێککەوت ڕێگەم کەوتە بارەگـــای یەکەتـــی نووسەران، وەبیرم نەماوە چ کارێکم هەبوو. بینیم لایێکی کراوە بە مەیخانە و لایێکی کراوە بە یاریخانە، ناڵێم قومارخانە چونکە پێموایە نووسەر ئەگەر پارەداریش بێ قومار لەسەر پارە و مادە ناکا. بێجگە لەوەش قومارخانە نێوێکی سووکە و من ڕێگە بەخۆم نادەم بۆ ئەو شـ□و□ن□ ب□کـاری ب□ن□م. بەڵـام کـات بەفیڕۆدان لە پـارە بەفیڕۆدان بە زیانترە بەتایبەتی بۆ نووسەران و بیرکەرەوان. وێڕای ئەوە تۆ کە بە مانگ و ساڵ سەر بە سەر پەرتووک و پەڕاواندا شۆڕ دەکەیەوە لەش ساغیت وا دەخوازێ کە جاروبار سەرت قیت ڕابگری و گونجەکانی سەر ڕوخسار و چاو و برۆیانت کەمێک تەخت و لێک بڵاوبن و گوێ لە قسە و باس و گۆرانی و مۆسیقای دڵخوازی خۆت ڕابگری. تۆ کە لەسەر پەرتووک و پەڕاوان هەستای یەکسەر بچییە سەر کاغەزێنە و نەردێن و تاوڵە و نازانم چی و چی ڕێگە بەخۆت نادەی هەناسەیێکی بە ئارامی و خۆشی هەڵبکێشی. وەرزش بە مێشکت بکەی و وزەی پێبدەیەوە و دووبارە ئامادەی بکەیەوە بۆ بەکارهێنان. دەبێ ئەوەش بزانی ئەو دەزگایەی ئەو شوێنەی بەو شێوەیە بۆ درووستکردووی ئەوە بە مەبەست وایکردووە و بۆ هەڵفریواندنی تۆیە. مەبەستیەتی سڕ و سەرقاڵت بکا و زەینت لەسەر پۆخڵەواتەکانی نەبێ. هەروه□ها بەرمنەتی خۆت بکا ه□وڵێکە بۆ ئەوەی بتکا بە دارەدەستی خۆی یان بەلای کەمی بێدەنگت کا و لە کردەوە ئاوڕوو بەرەکانی وەدەنگ نەیەی. لە چەکی تۆ دەترسێ کە قەڵەمەک□ تە، چونکە قەڵەم لە توانایدا هەیە چەکدار درووستبکا بەڵـام ملی□ـان چەکـدار قەڵەم بەدەسـتێکیان بۆ درووسـت نـابێ. مەبەسـتیشم ئەوە نییە نووسـەران خەڵـک بۆ کـاری تـوونـدوتیژی و وێرانکاریی هانبدەن چونکە ئەو کارە تاڵان و بڕۆ و ماڵوێرانی گەل و هەژارتربووونی هەژارانـی لێوەپاشـدەکەوێ و بەرەڵڵا و ڕووتە و تاڵانکەر و پاتاڵخۆران دەرفەتەکە دەقۆزنەوە و بەسەر پردی پشتی ئەواندا تاقمە بازرگانێکی تری خوێن دێتە سەرکار.

مـــارکس و ئەنـــارکیزم*-7- و:

زاهیر باهیر

نوسینی : Rudolf Rocker
ساڵی 1925

III
بەشی حەوتەم

لە 20ی تەمموزی 1870 کارل مارکس بۆ فرێدریك ئەنگڵس-ی نووسی ” فەرەنسییەکان پێویستیان بە لێدانێك/زەربەیەك هەیە. ئەگەر پرۆسییەکان سەرکەوتوو بن ناوەندگەرایی دەسەڵاتی دەوڵەت یارمەتیدەر دەبێت بۆ ناوەندگەرایی چینی کرێکاری ئەڵمانی. زیاتریش لەوە، باڵادەستی ئەڵمان ناوەندی کێشکردنی بزووتنەوەی کرێکارییەکانی ئەوروپای ڕۆژئاوا لە فەرەنساوە دەگۆڕێت بۆ ئەڵمانیا. هەروەها مرۆڤ دەبێت بزووتنەوەکە لە ساڵی 1866 بۆ ئەمڕۆ بەراورد بکات بۆ ئەوەی بزانێت چینی کرێکاری ئەڵمانی لە ڕووی تئیۆری و ڕێکخستنەوە لە فەرەنسییەکان باڵاترە. باڵادەستبوونی بەسەر فەرەنسییەکان لەسەر شانۆی جیهانی بە هەمان شێوە بە مانای زاڵبوونی تئیۆری ئێمە بەسەر تئیۆری پرۆدۆن و هتد دەبێت”.
مارکس ڕاستی دەکرد: سەرکەوتنی ئەڵمانیا بەسەر فەرەنسادا بۆ مێژووی بزووتنەوەی کرێکاری ئەوروپی بە مانای ڕێڕەوێکی نوێ بوو. سۆسیالیزمی شۆڕشگێڕ و لیبڕاڵی وڵاتانی لاتین فڕێدرا و جێگایان بۆ دەوڵەتگەرایی وتئیۆرییەکانی مارکسیزمی دژە ئەنارکیستی جێهێشت. بەمەش گەشەسەندنی ئەو سۆسیالیزمە زیندووە و داهێنەرەی ڕاگرت، ئەوەش بەهۆی دۆگماتیزمەکی گاڵتەجاڕی نوێوە ڕوویدا کە ئیدیعای زانینی تەواوی واقیعی کۆمەڵایەتی دەکرد، لە کاتێکدا ئەم ئیدیعایە زیاتر نەبوو لە تێکەڵەیەکی دەستەواژەی تیۆلۆژی/ لاهوتیی و زەربەڕێیی قەدەریانە/ جەبریانە و دەرکەوت کە گۆڕی هەموو بیرکردنەوەیەکی سۆسیالیستی ڕاستەقینە بوو.
هاوکات لەگەڵ بیرۆکەکاندا، شێوازەکانی بزووتنەوەی سۆسیالیستیش گۆڕانکاریان بەسەردا هات. لەبری گروپە شۆڕشگێڕەکان بۆ پاگەندە و ڕێکخستنی خەباتی ئابووریی، کە لەوەدا نێونەتەوەییەکان کۆرپەی کۆمەڵەی ئایندە و ئەرگانە گونجاوەکانیان بۆ بەکۆمەڵایەتیکردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و ئاڵوگۆڕکردن دەبینی، کەچی بووە هاتنی سەردەمی حزبە سۆسیالیستەکان و نوێنەرایەتی پەرلەمانیی پرۆلیتاریا. وردە وردە پەروەردەی سۆسیالیستیانەی کۆن کە کرێکارانی بەرەو داگیرکردنی زەوی و وەرشەکانی کارکردن (وەرک

شۆپەکان) دەبرد لەبیرکرا، جێگەی بە دیسیپلینێکی نوێی حزبیی کە وەك باڵاترین ئایدیالی خۆی سەیری گرتنەدەستی دەسەڵاتی سیاسی دەکرد گیرایەوە.

نەیاری گەورەی مارکس، میخایل باکونین، بە ڕوونی گۆڕانی لە هەڵوێستەکەدا بینی و بە دڵێکی گەورەی خەمبارەوە پێشبینی ئەوەی کرد کە لاپ□□□□ی□کی نوێ لە مێژووی ئەوروپادا بە سەرکەوتنی ئەڵمانیا و ڕووخانی کۆمون دەستپێدەکات. باکۆنین لە ڕووی جەستەییەوە ماندوو بوو، ڕەنگی مردوو لە دەم و چاوی نیشتبوو، لەگەڵ ئەوەشدا ئەم چەند دێڕە گرنگانەی لە 11ی تشرینی دووەمی 1874: بۆ ئۆگارێڤ (Ogarev) نووسی:

“بیسمارسکیزم کە میلیتاریزم و دەسەڵاتی پۆلیسی و قۆرخکاری داراییە لەژێر ناوی دەوڵەتی نوێدا لە یەك سیستەمدا خۆی گرتۆتەوە ، هەموو شوێنێك داگیر دەکات. بەڵام ڕەنگە لە دە یان پانزە ساڵدا پەرەسەندنی ناجێگیریی ڕەگەزی مرۆڤ جارێکی دیکە ڕۆشنایی بخاتە سەر ڕێگاکانی سەرکەوتن. ” لەم بۆنەیەدا باکونین هەڵەی کرد، نەیتوانی حیساب بکات کە نیو سەدە دەخایەنێت تاوەکو بیسمارکیزم لەناو کارەساتێکی ترسناکی جیهانیدا تێدەشکێت.

درێژەی هەیە

....

*وەرگێڕانی ئ□م وتارە بە مەبەستی چەلەحانێی نێوانی مارکسییەکان و ئەنارکیستەکان نییە بەڵکو بۆ ڕوونکردنەوە یا تیشك خستنە سەر هەندێك لایەنی تاریکی دوو کەسایەتی زۆر گەورەیە کە مارکس و پرۆدۆنە . بەتایبەت مارکس کە مارکسییە کوردەکان بە ئاگای ئەوە نین کە مارکسی لاو ، لاوێکی یاخیی ، کۆمۆنیست بووە، بەڵام مارکسی بە تەمەن ڕادیکالییەکەی وردە وردە کاڵ دەبێتەوە تا ئەو جێیەی کە خەباتی پ□لیتاریا بەرەو پەڕەلەمانتاریزم دەبات .

بەڕای من زەروورە کە مارکس وەکو خۆی کە بووە ببینین، نەك وەکو ئەوەی کە دەمانەوێت .

هاوپەیمانییەک کە شکستی هێنا!.. وەرگێڕانی: کاوە عومەر

دیمانەی سیما بەهاری لەگەڵ حەمید تەقوایی

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵ جەدیدکەکراوەتەوە

سیما بەهاری: هاوپەیمانییەک بە ناوی هاوپشتی و ڕێکخستن بە ئازادی ئێران چەند مانگ لەمەوبەر لە لایەن ڕەزا پەهلەوی، مەسیح عەلی نەژاد، شیرین عیبادی، نازەنین فەنادی، عەبدوڵڵا مەهتەدی و حامید ئیسماعیلیون پێکهێنرا. ئەم هاوپەیمانییە بە ڕۆیشتنی پراکتیکی ڕەزا پەهلەوی و جیابوونەوەی حامید ئیسماعیلیون و پاشان نازەنین فەنادی لە بەریەک هەڵوەشا. گەیشتە ئاستێک کە لایەنگرانی توندڕەوی ڕەزا پەهلەوی بە گاڵتەجاڕانەترین شێوە هێرش دەکەنە سەر ئەندامانی دیکەی ئەم هاوپەیمانییە. بەم شێوەیە بە کردەوە هیچ شتێک لەم هاوپەیمانییە نەماوەتەوە و پڕۆژەیەک شکستی هێناوە. پرسیاری یەکەمم ئەوەیە، هەڵسەنگاندنی ئەوە بۆ ئەم پڕۆژەیە چییە؟

حەمید تەقوایی: ئەم پڕۆژەیە هەر لەسەرەتاوە مەحکوم بوو بە شکست، نەک لەبەر ئەوەی پێکەوە کاریان نەکرد یان پێکدادان لە نێوانیاندا هەبوو، بەڵکو بەهۆی پێکهاتەی بەشداربووان و ناوەڕۆکی سیاسی ئەو جاڕنامەیە کە بڵاویان کردەوە، و بەگشتی پێگەی شاخوازەکان لە دۆخی ئێستادا.

ئەگەر مۆڵەتم بدەن سەرەتا لە بەشداربووانەوە دەست پێ بکەم. سەیرکەن سەرچاوەی ئەم بەناو هاوپەیمانییە شازادەیەکی لەدەسەڵات کەوتووە. شۆڕشی پێشوو بنەماڵەکەی لەدەسەڵات خست و تەواوی سیستەمی شاهانەی ڕادەستی مۆزەخانەکە کرد، بەڵام ئەمڕۆ هەوڵی زیندووکردنەوەی ئەو دۆخە دەدات کە کۆمەڵگا حسابی خۆی لەگەڵیدا یەکلایی کردووەتەوە. ڕوونە کە ئەم سیاسەتە بە هیچ شوێنێک ناڕوات. زیاتر لە ٤٠ ساڵ بەسەر ئەو گۆڕانکارییە و کاتێک شۆڕشێکی گەورە بەقەد شۆڕشی ژن ژیان ئازادی دروست بووە و لە کۆمەڵگای ئێراندا بەردەوامە، پاشایەتیش ناتوانێت جێگەی خۆی لەم بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەدا هەبێت. شۆڕشەکان ناگەڕێنەوە دواوە. ناتوانیت بەڵێنی ڕابردوو وەک ئایندە بە خەڵک بدەیت و لە کۆمەڵگادا جێگات هەبێت.
ئە م هاوپە یمانییە لە دە وری کە سێک دروست بوو کە نە ک تە نها هیچ جێگە یە کی لە شۆرشدا نییە ، بە ڵکو هە موو ژیانی و مێژوی و بیرکردنە وە و ئایدۆلۆژیاکە ی دژی شۆڕش و لە بە رانبەر ئە م

شۆڕشەدا بووە .

خاڵی دواتر تەوەری ئەم هاوپەیمانییە. ئەگەر ئاماژە بەو جاڕنامەیە بکەین کە لە کۆبوونەوەی جۆرج تاون ڕایانگەیاندبوو، بۆت دەردەکەوێت کە پەیوەندی بە خواستی خەڵکەوە نییە. بانگەشە بۆ پابەندبوون بە کۆمەڵێک پەیماننامە و ڕێککەوتننامەی نێودەوڵەتی سەبارەت بە مافەکانی مرۆڤ و پەیوەندی نێوان حکومەتەکان و هتد دەکات، کە هیچ پەیوەندییەکیان بە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی و داواکاری و دروشم و خواستەکانی ئەم شۆڕشەوە نییە. ئەمە زیاتر جاڕنامەی دیپلۆماسییە بۆ ڕێکخستنی پەیوەندییەکان لەگەڵ حکومەتەکان نەک جاڕنامەی شۆڕش. تەنانەت کاتێک دەیەوێت لەدوانەکی دیاریکراویش بدات، جەخت لەسەر یەکپارچەیی خاک و ئەرکی سوپا بۆ پاراستنی یەکپارچەیی خاک دەکاتەوە، یان باس لە تێکەڵکردنی "پسپۆڕەکانی" سوپای پاسداران دەکات بە ناو سوپا. مانای پراکتیکی ئەم جەختکردنەوانە ئەوەیە کە ئەگەر کەسێک یان هێزێکی سیاسی بوێری قسەکردن لەسەر لابردنی ستەمی نەتەوەیی و دژی هەڵاواردنی نەتەوەیی بکات، ئەمە لەگەڵ سوپادا بەدوایدا دەڕۆین. واتە وەک چۆن حکومەتە ناوەندەکان تا ئێستا، لە سەد ساڵی ڕابردوودا هەڵسوکەوتیان کردووە. لەمەودوا ڕایدەگەیەنن کە ئێمە پەنجە دەکەین بەچاوی جیاخوازەکاندا ، و لێدەدەین و دادەخەین و ڕێگەی پێنادەین. ئەمە ناوەڕۆکی ئەم بەناو جاڕنامەیە. نەهیچ ڕوونکردنەوەیەک بە دروشمی ژن ژیان ئازادی داوە بەدەستەوە ، نە باسێکی لە دژی هەژاری و نەهامەتی هەیە، نە چی بکرێت بەرامبەر بە دیکتاتۆریەتی ستەم و زیندان و ئەشکەنجە. بەکورتی هەر لە سەرەتاوە ناوەڕۆکی ئەم جاڕنامەیە تا پێکهاتەی بەشداربووانی دەریخست کە ئەم هاوپەیمانییە هیچ جێگایەکی لە شۆڕشدا نییە و هەر بۆیەش هەڵدەوەشێتەوە و ڕێک ئەوەش ڕوویدا.

سیما بەهاری: با کەمێک باسی پەیوەندییە ناوخۆییەکانی ئەم پڕۆژەیە بکەین. کاتێک حامید ئیسماعیلیون ئەم هاوپەیمانییەی بەجێهێشت، ڕەخنەکانی لە بنەڕەتدا ئەوە بوو کە پەیوەندییە ناوخۆییەکان باش نین و ڕەزا پەهلەوی دەیەوێت بۆچوونەکانی خۆی بسەپێنێت. هەڵسەنگاندنی ئەوە چییە؟

حەمید تەقوایی: هەروەک ڕوونم کردەوە، مەسەلەکە زۆر لەوە زیاترە، بەڵام ئەوەی کە ڕەزا پەهلەوی دەیەوێت بۆچوونەکانی خۆی بسەپێنێت، پشتڕاستکردنەوەی ئەوەیە کە دامەزراوەی دەسەڵاتی پاشایەتی هیچ پەیوەندییەکی بە ئازادی و دیموکراسییەوە نییە. بەپێی پێناسە شازادەیی پێگەیەکی بۆماوەیی و خوێنییە و دەرئەنجامی دیموکراسی و دەنگی خەڵک نییە. هەڵوەستی سیاسی ڕەزا پەهلەوی، ئەو هەڵوەستەی کە

بۆ خۆی یان لایەنگرانی پێناسەی دەکات، لەگەڵ سەرەتاییترین پێوەرەکانی دیموکراسی و تەنانەت لیبڕیاڵیدا ناگونجێت. بڕیارە ئەو پاشا بێت و پاشاش بڕیار نییە دەسەڵاتی خۆی لەگەڵ کەسدا دابەش بکات. تەنانەت لە ئۆپۆزسیۆنیشدا قسەکانی بەناو قسەی شاهانە و بە بۆچوونی هەوادارەکانیشی نابێ بە هیچ شێوەیەک پرسیاری لێ بکرێت و نە ڕەخنەی لێ بگیرێت. زۆرێک لە نەیارانی کۆبوونەوەی جۆرج تاون کە لە ڕیزی شاهانەی ئەو دوو توندڕەو بوون، باسیان لەوە دەکرد کە بۆچی شازادە لە تەنیشت کەسانی ئاسایی وەک حامید ئیسماعیلیون و مەسیح عەلی نەژاد و نازن□ین فەنادی دانراوە. ئەگەر لەبیرتان بێت، دوای کۆبوونەوەی جۆرج تاون، کاتێک خاتووعەلی نەژاد وتارێکی پێشکەش دەکرد، شاهانەییەکان هاواریان دەکرد بڵێن جاڤید شا. یەکێک لە تاوانەکانی خاتوو عەلی نەژاد ئەوە بوو کە ئەم دروشمەی نەگوت. باشە بژی شا و بژی ئاڵای ئیمپراتۆری و بنەماڵەی پەهلەوی و هتد، پێکهاتەی شوناس و پایەی سیاسی پاشایەتین. بە واتایەکی تر ئەو بۆچوونەی کە پەیوەندییە ناوخۆییەکان دیموکراسی نەبوون و نەدەکرا لە پێگەیەکی یەکسانەوە قسە بکرێت و هتد، پەیوەندییەکی کەمی بە تاک و ئەخلاق و ئەخلاقی کەسییەوە هەیە، بەڵکو تایبەتمەندییەکی شوناس-سیاسیی خانەدانەکەیە .

ئەمڕۆ لە ئێراندا ش□ش□ک بەڕێوەیە، کە دەیەوێت کۆمەڵگا لە هەر جۆرە دیکتاتۆریەت و هەژم□وون و تاکگەرایی ڕزگار بکات. لەم نێوەندەدا کەسێک کە پێگەی خۆی لە سیاسەتدا لەسەر بنەمای خوێن و پەیوەندییە بۆماوەییەکان دیاری بکات و لەبری داهاتوو بەڵێنی ڕابردوو بە خەڵک بدات، بەشێکە لە کێشەی خەڵک نەک چارەسەری خەڵک.

بەڕای من مەسەلەکە تەنها شکستی پڕۆژەی هاوپەیمانی نییە، بەڵکو تەواوی پڕۆژەی پاشایەتی گەیشتووەتە کۆتایی خەتەکە.

سیما بەهاری: سەبارەت بە پرسی شاخوازەکان و هەڵوێستیان، بە دڵنیاییەوە دێمەوە و پرسیارێک دەوروژێنم، بەڵام با سەبارەت بە ئاڕاستەی بۆچوونی خاتوو مەسیح عەلی نەژاد قس□ بکەین کە دەڵێت فشاری دەرەکی ڕۆڵی هەبووە لە شکستی ئەم پڕۆژەیەدا. لەم بارەیەوە چی دەڵێی؟

حەمید تەقوایی: ئەم فشارە دەرەکییە مانای چییە؟ ڕوونە کە مەبەستیان لە شاخوازە تونڕەوەکانە. ئەو شاخوازە شێلگیرانە کە پشتیوانی ڕەزا پەهلەوی دەکەن، دژی ئەم هاوپەیمانییە بوون. بەڕای من لە ڕوانگەی شاخوازەکانیشەوە، پێویستە دژی بن. وەک وتم بە هیچ شێوەیەک لەگەڵ ناسنامەی پاشایەتیدا ناگونجێت کە کەسێک کاندیدی پاشایەتی بێت لە تەنیشت کەسانی ئاسایی بوەستێت کە سوێندی پێی ناخۆن. بۆ نموونە، گریمان حمید ئیسماعیلیون لە کاتێکدا کە هێشتا

ئەندامی هاوپەیمانی بووە، ڕایگەیاندووە کە من کۆماریخوازم و ئەوەندەی لەبیرمە هەرگیز نازناوی "شازادە"ی نەگوتووە. باشە ئەمە بۆ هەوادارانی ڕەزا پەهلەوی زۆر گرانە. ئەوان ئەمە بە دژبەیەک و دژ بە ئامانجەکانی خۆیان دەزانن و بەم مانایە ڕاست دەکەن.

دەمەوێت بەڵام کە وا نییە هەندێک لە پاشاپەرستە توندڕەوەکان فشاریان خستەتە سەر. کێشەکە لەوەدا بوو کە هەموو دامەزراوە و هێڵی پاشایەتی لەگەڵ ئەم هاوپەیمانییەدا نەگونجێت. بەڕای من ئەوانەی بە بەردەوامی فشار و بەدواداچوونیان دەکرد نوێنەرایەتی هێڵی شاهانە دەکەن. تەواوی بانگەشەی هاوپەیمانییەک لەمانە دژ بە پرۆژەی پاشایەتی بوو و هەر بۆیەش لە بەریەک هەڵوەشا.

سیما بەهاری: باشە کەمێک زیاتر باسی ئەم بزووتنەوەی شاخوازی بکەین. بەدەر لەم مەسەلەی هاوپەیمانی، پێگەی شاخوازەکان بەگشتی چۆن هەڵدەسەنگێنن؟ مەبەست و ئامانجی ڕاستەقینەی ئەوان لە شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا چییە و دەتوانن چ پێگەیەکیان هەبێت؟

حەمید تەقوایی: هێڵی شاخوازەکان و دەستووریخوازی بە گشتی و بە مانایەکی گشتیتر تەواوی ئۆپۆزسیۆنی ڕاست بە کۆمارییەکانیشەوە هەرگیز لەگەڵ شۆڕش و شێوازی شۆڕشگێڕانەی دیاریکردنی ئەرکە سیاسییەکان هاوڕا نەبوون.

پاشایەتیخوازەکان کە بە تەواوی دژی شۆڕشن. ئەوەی کە ئەوان شۆڕشی ١٣٥٧ بە یاخیبوون و فیتنە ناودەبەن، تەنیا لەبەر ئەوە نییە کە ئەوانی لە تەختی پاشایەتی فڕێدایە خوارەوە، بەڵکو لە بنەڕەتدا و ناسنامەیانە لەدژی هەر جۆرە شۆڕشێکن. بە گشتی شۆڕش بە دەستوەردانی "خەڵکی ئاسایی" لە سیاسەت و ئاژاوە و توندوتیژی دادەنرێت. شۆڕشی ڕژێم و سیستمی حکومی خوازراویان ئەوان دەبێتە هۆی لەناوبردنی بیرۆکراسی و هێزە چەکدارەکان و "یاسا و ڕێسا" و لە ئەنجامدا بە بۆچوونی ئەوان بزووتنەوەکە شیاوی پشتگیری نییە.

کاتێک هێشتا شۆڕشی ژن ژیان ئازادی پێکنەهاتبوو و هەلومەرجەکە ئاساییتر بوو، ئەوان پڕۆژەی وەک ڕژێم گۆڕین، گۆڕانکاری لە پشت سەری خەڵکەوە، پشتبەستن بە حکومەتەکانی ڕۆژئاوا، ڕیفراندۆم، گۆڕانکاری لە دەستوور، هاوڕێیەتیان لەگەڵ هێڵی گۆڕانکاری و بزووتنەوەی سەوز و وەنەوشەیی و هتددا هەبوو. تەنانەت کاتێک کەسێکی وەک قاسم سولەیمانی کوژرا، ڕەزا پەهلەوی بەدەنگ بوو و زۆرێک لە شاخوازەکانی وەک ئەردەشیر زاهیدی قاسم سولەیمانییان بە "سەرکردەی نەتەوەیی" ناوبرد. وە کاک ڕەزا پەهلەوی خۆی نیگەرانە لە هەڵوەشاندنەوەی سوپای پاسداران و دەیەوێت دەی "سەرکردە سەربازی و نیشتمانییەکان" بەدەست بهێنێت.

لەبەر ئەم هۆکارانە، پاشایەتیگەرایی پێچەوانەی بزووتنەوەیەکی وەک

شۆڕشی ژن، ژیان ئازادییە. لە ڕووی ئایدیۆلۆژی و عەقیدەی و ستراتیجییەوە، پاشایەتی دژی هەر جۆرە شۆڕشێکە. ئەگەر بمەوێت ستراتیژی ئەوان لە پەیوەندی لەگەڵ شۆڕشی ئێستا بە یەک وشە بڵێم، ئەوە ئەوەیە کە بە کەمترین گۆڕانکارییەوە بەم شۆڕشەدا تێپەڕن. واتە گریمان خامنەیی و بەشێک لە مەلاکان وازبهێنن، بەڵام ماشێنی حکومەت پارێزراوە، سوپا و هێزەکانی سەرکوت، زیندان و بیرۆکراسی پارێزراون. تەنانەت پێویستە سوپای پاسداران و بەسیج و هتد بپارێزرێن. وە بەم شێوەیە سیستەمی حکومەتی سەروو خەڵکی بە کەمترین گۆڕانکاری دەمێنێتەوە.

لە ڕووی ڕەفتار و شێوازی کارکردنەوە، پاشایەتیخوازەکان هەمیشە پشتیان بە حکومەت و ڕێڕەوی دەسەڵات بەستووە. هەوڵی ئەوان هەمیشە بە بەدەستهێنانی دەسەڵات بووە لە سەرووی خەڵکەوە، ئێستاش کە شۆڕش بە پێچەوانەی ویستی ئەوانەوە دروست بووە، دەیانەوێت بەم ئاراستەیە بیشێوێنن. پرسی "داکۆکیکردن" و بانگەشەی نوێنەرایەتی خەڵکی ئێران لە مەجلیسەکانی ڕۆژئاوا، هەروەها گۆڕپی سەوز بە سوپا و سوپای پاسداران و "ڕۆحانیەتی باش" و پیاوماقوڵانی وڵات و سوپا، و حکومەت بەرپرسان، هەموو هەوڵێکن بەم ئاراستەیە.

ئەگەر لەبیرتان نەچووبێت، لە کاتی بانگەشەی هەڵبژاردنی ترەمپدا، چ لە خولی یەکەم یان دووەمدا، شاهانەخوازەکان بە توندی لەگەڵ ترەمپ بوون. هەندێک لە چاودێران پێیان وابوو کە ئەمە تاکتیکێکە. ئەوان پێیان وابوو ئەپۆزسیۆنی شاهانە بەرگریکاری ترەمپە، چونکە ترەمپ زیاتر لە حزبی دیموکرات لە ئەمریکا ناکۆکی لەگەڵ کۆماری ئیسلامی هەیە یان زیاتر فشاری دەخاتە سەر. بەڵام بەڕای من مەسەلەکە لەوە زیاترە. لە هەمان کاتدا لە یەکێک لە هەمان چاوپێکەوتنە تەلەفزیۆنییەکاندا ڕوونم کردەوە کە پشتگیریکردنی ترەمپ جۆرێکە لە پشتیوانیکردن لە دەسەڵاتێکی ڕەهای تاکەکەسی، لە بەهای دەسەڵات و بەبایەخکردنی دیموکراسییەوە. وە بەم مانایە ترامپیزم زۆر هاوبەشی لەگەڵ پاشایەتیدا هەیە.

خۆبەسەنتەرکردن و گەورەیی ترەمپ و تەنانەت پشتبەستنی بە لۆمپن و چەقەکێشی زۆر لە بۆچوون و کردەوەی پاشایەتیخوازان دەچێت. ئەمڕۆ دەبینین بەشێک لە هەوادارانی سیستەمی شاهانە بوونەتە گۆپاڵ بەدەست. هەندێک کەس دەڵێن تەڕاوشێنەکان کەمینەیەکی توندڕەون، بەڵام مامەڵەی کاک پەهلەوی لەگەڵیاندا بە تەواوی پشتیوانییە، هەروەک چۆن مامەڵەی ترەمپ لەگەڵ فاشیستەکانی لایەنگرانی کە هێرشیان کردە سەر کۆنگرێسی ئەمریکا. ترامپ لە بارەی قمەکێشانی لایەنگری لە دژی خەڵک ڕایگەیاند کە هەردوولا تاوانبارن و ڕەزا پەهلەویش هەمان شت دەڵێت.

ئەمڕۆ شەعبان، بێ مێشکە شا پەرست شتەکانیان کاریان بەجێگا یەک گەیاندوە کە هەندێک لە خۆپیشاندانەکانی دەرەوەی وڵاتیان تێکدەدەن، دەستدرێژی جەستەیی و دەستدرێژی سێکسی بۆ کاک عالی پەیام، شاعیری تەنزئامێز دژ بە نیزام. پاشان لە فەزای مەجازیدا بەرگری لە کردەوە قیزەونەکەیان دەکەن و داری ئاڵا دەدەنە نەیارەکانیان. ئەمەش بە شێوەیەکی ڕەمزی بەکارهێنانی ئاڵای شاهەنشاهی نیشانی دەدات. یان بیپەرستە یان بە داری ئاڵاکە دێینە سەروکارتان! ئەمە سروشتی ڕاستق□ینەی پاشایەتییە.

لە دیوەکەی تری ئەم هاوپەیمانییەدا، وادیارە ئەم پڕۆژەیەی جۆرج تاونە لە دەوری هاودەنگی لە دژی کۆماری ئیسلامی پێکهاتووە. ئێستا بزانە چی دەڵێن. ئەمڕۆ خەڵک لەدژی لەسێدارەدان دروشمی “هەموومان پێکەوەین” دەڵێنەوە و ئەم هاشتاگەش لە سۆشیال میدیا پێشوازییەکی بێ وێنەی لێکراوە. بەڵام هاشتاگە پەسەندکراوەکانی بەکارهێنەرانی لایەنگری شاهانە بریتین لە: “ئێمە پێکەوە نین”، “ئێمە لەگەڵ پاشاین”، “ئێمە لەگەڵ پاشا دەمێنینەوە” و هاوشێوەکانی. خەڵک ئەمانەیان لە ئۆپۆزسیۆن و لە دژایەتی گشتیدا بۆ “هەمووما ن پێکەوەین” وروژاندووە. واته تەنانەت بە وشەش نەک هەر وازیان لە ئیدیعای هاودەنگی لە دژی حکومەت هێناوە، بەڵکو لەبەردەم ڕیزە یەکگرتووی خەڵکدا وەستاون. ئێمە هەر لەسەرەتاوە گوتمان ئۆپۆزسیۆنی ڕاستڕەو هۆکاری دووبەرەکییە و هاودەنگی نییە، ئێستاش بە ئاشکرا هەمان شت ڕادەگەیەنن.

ئەو گۆپاڵ بەدەستانەی کە ئێستا کەوتوونە گیانی خەڵکی، هەر لە ئەمڕۆوە نیشانی دەدەن کە ئەگەر دەستیان لە جێگایەک گیر ببێت چۆن مامەڵە دەکەن.

ئەم جۆرە هەڵوێست و ئەدایەی لایەنگرانی دەسەڵاتی پاشایەتی کە بە تایبەتی لە دوای هاوپەیمانی جۆرج تاون لە شەقام و لە سۆشیال میدیادا تەشەنەی کردووە، بە شێوەیەکی کردەیی و ڕاشکاوانە، ئەوە دەردەخات کە ئیدیعای ئەوان نەک تەنها لەسەر هاودەنگیی لە بەرامبەر بە حکومەت، بەڵکو لە بەرگریکردن لە دیموکراسی و مافەکانی مر□ق و هتد بە تەواوی بێمانا و پڕو پوچ و بێ بەقا و دەستکردن. پڕوپاگەندەیەکە کە دەیانەوێت هەمان سیستمی شاهانە کە پێشتر لە ئێراندا هەبوو، بە هەمان دیکتاتۆریەت و هەمان گۆڕستانی ئاریامیهری زیندوو بکەنەوە. لە ڕەزا پەهلەویەوە بگرە هەتا هەموو پاشایەتیخوازێکی تر، ئەوان بە تەواوی بەرگری لەو قۆناغە دەکەن کە ساواک بێدادی دەکرد، لە سێدارەدان، زیندان، ئەشکەنجە، خنکاندن، سانسۆرێکی توند هەبوو، ئازادی □□زنامەگەری نەبوو، ئازادی ڕادەربڕین، ئازادی قەڵەم نەبوو.؛ لە لایەکی ترەوە ئەو□ ه□زاری و

برسێتی بوو کە دواجار بووە هۆی یاخیبوونی خەڵکی قەراغ شارو هەژار نیشینەکان لە شۆڕشی ١٣٥٧دا.

لایەنگرانی دەسەڵاتی پاشایەتی لە ڕاستیدا دەیانەوێت سیستەمێک زیندوو بکەنەوە کە لە تەختی پاشایەتی کەوتووە، کە خەڵک بە شۆڕشێک کاری خۆیان لە گۆڕێی یەکلایکردوەتەوە. بۆیە پێویستە بگوترێ بە مانای ڕاستەوخۆ و ئاشکرای وشەکە، ئەمە بزووتنەوەیەکی دواکەوتوو و کۆنەپەرستانەیە.

سیما بەهاری: لە کۆتایی گفتوگۆکەماندا باس لەوە بکەین کە یەکڕیزی بابەتی گەلە. ئەم پڕۆژەیە شکستی هێنا، بەڵام هێشتا خەڵک یەکڕیزیان دەوێت. لە زۆرێک لە خۆپیشاندانەکاندا دەبینین کە ئەوان هاوار دەکەن ئیتیحاد و ئیتیحاد و هەموومان پێکەوەین. بەڕای ئێوە هاوپەیمانی چییە کە بتوانێت بنەمایەکی پرەنسیپی و بنەمایەکی هەمیشەیی هەبێت و تەنانەت دەکرێت؟

حەمید تەقوایی: بەڕای من مەسەلەکە لە بنەڕەتدا دێتە خوارەوە بۆ ئەو پرسیارەی کە کام هێز لە دەوری کام هێڵ یەکگرتوون؟ هەمووان باسی هاوپەیمانی یان یەکگرتوویی لە دەوری ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی دەکەن، بەڵام سەرەتا پێویستە بزانین مەبەست لە ڕووخانی کۆماری ئیسلامی چییە.

وەک لە وەڵامی پرسیاری پێشوودا ڕوونم کردەوە، لە ڕوانگەی هێزە ڕاستڕەوەکانەوە، ڕووخاندن بە واتای جێ گۆڕکێی بەرپرسەکانە نەک گۆڕینی تەواوی سیستەمەکە. تەنانەت شاخوازەکان دەیانەوێت سوپا و بەسیج لە ژێر ئاڵای شازادەدا بپارێزن. ئەوان دەیانەوێت عەمامە بە تاج بگۆڕن و سیستەمی هەبوو بهێڵنەوە. بەڵام خەڵک ڕاپەڕیوو، بە پێچەوانەوە دەیانەوێت هێرش بکەنە سەر ڕیشەی حکومەت و سیستەمی هەبوو. لە ڕوانگەی جەماوەرەوە ڕووخاندنی ڕژیم بەو مانایەیە کە تەواوی سیستەمی هەبوو بڕوخێنرێت، هێزە سەرکوتکەرەکان هەڵبوەشێنرێنەوە، سزای لەسێدارەدان هەڵبوەشێنرێتەوە، سانسۆر و سەرکوتکردنی بۆچوونەکان نەبێت، دەبوو هەژاری و نەداری و نائەمنی ئابوری نەبێ، بەشاییەکی گەورە لە نێوان کۆی سامان و دەڵەی هەژاریدا لە نێوان “موچەی گەردونی و نەهامەتی گشتی”دا، پێویستە نەمێنێت، نابێت دەسەڵاتی سەروو خەڵکیمان هەبێت و تەنانەت هەمای دەسەڵاتی سەروو خەڵکی، لەوانەش دەسەڵاتی ولایەتی فەقێ و پاشا و هتد و هتد. نەخێر بە کۆماری ئیسلامی، واتە نەخێر بە هەموو ئەمانە. تەنها یەکگرتوویی لە دەوری ئەم جۆرە داواکاریانە دەتوانێت بەڕاستی سەقامگیر بێت و خزمەت بە پێشکەوتن و سەرکەوتنی شۆڕش بکات.

سەیرکەن لە ئاستێکی بنەڕەتیدا یەکگرتوویی نێوان خەڵک و لە

ڕیزەکانی شۆڕشدا تەنیا لە دەوری خواست و هیوای هاوبەشی هەموو مرۆڤەکان پێکدێت و بەشە هاوبەشەکەی هەموو مرۆڤەکان ئینسانیەتە و هیوای ئینسانیە. جەختکردنەوە لەسەر ئایین ومیللەت و نەتەوە و ڕەگەز و ئەم جۆرە پێناسانە تەنها دەتوانێت فاکتەری دابەشبوون بێت بۆ مرۆڤەکان. وە هێزە نەتەوەیی و ئایینی و نەتەوەیی و ڕەگەزییەکان بە وردی وە بەرهێنان لەسەر ئەم تایبەتمەندیانە دەکەن. لە دەوری ئەمانە یەکگرتوویی نییە، تەنیا دابەشبوون دروست دەبێت.
ئەگەر تیشک بخەیتە سەر هەر بابەتێکی دیکەی وەک ئێرانیبوون، ئیسلامیزم، ڕەگەزی فارسی، نەتەوەیی بەهێز یان کورد، بەلووچ و هتد، ئەوە زۆر ڕوونە کە ئەوە دووبەرەکی دروست دەکەن. خەڵکی ئێران بە حەق لە شەقامدا دروشمی بەلوچ وکورد و ئازەری ئازادی و یەکسانی دەڵێنەوە. تەنها ئەم جۆرە دروشمانە دەتوانن فاکتەری یەکگرتوویی بن.
مرۆڤەکان تەنیا لە دەوری ئارەزووە ئینسانییەکانیان دەتوانن یەکبگرن و ئەو خواستەئینسانیانەی ئێستا لە دەستی هێزە چەپ و شۆڕشگێڕەکاندایە. لە دەستی ئەو هێزانەدایە کە لەم دوایانەدا جاڕنامەی کەمترین داواکارییەکانی شۆڕشیان بە واژۆی ٢٠ ڕێکخراوی پێشەیی و ڕێکخراوی مەدەنی بڵاوکردەوە. نموونەیەکی دیکە جاڕنامەی داواکاری پێشکەوتنخوازانەی ژنانە کە لە سەروبەندی ڕۆژی جیهانی ژناندا بڵاوکرایەوە. حیزبی ئێمە لە نێوان شتەکانی تردا، لە ڕێگەی ئەم تەلەفزیۆنەوە، بەردەوام هەمان داواکاری و جاڕنامەی ئینسانی دەخاتە ڕوو و دەیگەیەنێتە خەڵک.
یەکگرتوویی یان هاوپەیمانی نێوان حیزبەکان تەنیا لە دەوری ئەو جۆرە جاڕنامانە دەتوانێت بەردەوام بێت ڕیزەکانی هەموو خەڵکی شۆڕشگێڕ نوینەرایەتی و یەکگرتوو بکەن.

٣٠ی ئایاری ٢٠٢٣، ٩ی خوردادی ١٤٠٢

وتاری ڕۆژنامەنووسیی کوردی، ون

کردنی باڵانس یا وانەدان..
نەژاد عزیز سورمێ

خودناسی میتۆدێکی هەڵبژاردەیە لەسەرەڕێی ڕاستکردنەوەی لاسەنگی و دیتنەوەی ئەو مانا و چەمکانەی ژیانی کوژاوە هەڵدەکەنەوە ، ڕوو لە ئاراستەیێکی بەگەڕ و بەبزاوت و پڕاوپڕ لە ژیان…
دیارە پێچەوانەیشی هەر ڕاستە ، بەو ڕووکارەی باڵانس ون دەکەین و لە منایەتیەکی خودنەناسدا ، چرا هەڵکراوەکانیش دەکوژێنەوە و ژیان کە مانایەکی نامێنێ…
ئەمڕۆ رۆژنامەنووسیی کوردی لەگەڵ ئەو نەختە ترازانیشی لە هەلومەرج ؛ ڕۆڵی بە قەد خۆی لەو نێوانەدا دەگێڕێ ، ئەگەر وەك پێویست بەخۆیشی نەوەستابێ بەهەر فاکتەرێك هەیە کەوتووەتە سەر دووڕیانێکی یەکلاکەرەوە، لەسەریەتی لە هەڵکەوتێکی لەو ڕەنگەدا وتارێکی بارتەقای هەلومەرجی هەبێت کەکێشە بەهەستەکانی کۆمەڵگە لە دواکەوتوویی ژێرخان و بنیاتی کۆمەڵایەتی و کولتووری و پەروەردە تەنانەت سیاسیش، بکاتە کانگە و نموونە بۆ ڕاستکردنەوەی هاوکێشە لاسەنگەکان ، وتارێك لە ئایندەیێکی نزیکدا ئاسۆیێك دەربخا و میتۆدێکی باڵانمای سەردەمی لێبکەوێتەوە…
ئەوەی تا ئێستا سەرنج بەلای خۆیدا ڕاناکێشێ ئەو وتارەیە کە دەبووایە هەبێ و کەچی نییە! ئەگەر ئەو چڵەتیشکەی قەومایەتی هەندێ ڕۆژنامە و بڵاوکراوەی لێك نزیکییش کردووەتەوە ، ئەوە ناگەیێنێ وتارێکی نەتەوەیی ئینسانی دوور لە دەمارگیری بەپێی میتۆدێکی زانستی و سەردەم دروست بوون.
ئەم ڕاستیە وامان لێ دەکا ، بەخۆماندا بچینەوە و خۆمان بناسین و لە هەوڵی دروستکردنی وتاری رۆژنامەنووسیمان بەهەستتر بین و لەو منایەتییە بەرژەوەندیخوازە ڕووتە دوورکەوینەوە کە بەتەنیا سۆزێکی هەژارانە دەروەستی دێت و هیچیتر…
لەگەڵ یەکەمین پێشڕەوی ڕاپەڕین ساڵی ١٩٩١ پێت سەیر نەبێ سەرەڕای لە گرێژنەچوونی جەوسەرگەلێك ، خۆڕسك ڕۆژنامەنووسانی ئەوسای دەسپێکی ڕاپەڕین کە زیاتریش لە ڕۆژنامەنووسی بیستراودا خۆی دەنواند ، وتارێکی ناوکۆی دیاریکراوی هەبوو ، کە ئەگەر چی بەپێی میتۆدێك دانەڕێژرابوو و وەك وتمان خۆڕسك دروست ببوو ، بەڵام وتارێك بوو جگە لەوەی هەبوو کە لە خۆیدا سەرکەوتنێك بوو ، دەقەبەری هەلومەرجەکەیش ببوو.
بە تێپەڕبوونی کات و هەڵاتنی هەویران لەلایەك وتارە خۆڕسکەکە

بەرەو کاڵ بوونەوە چوو ، لەلایەکەی دیش وتارێك ئێستاشی لەگەڵدا بۆ دروست نەبوو جێی بگرێتەوە و کۆڕ گەرم بکا و ڕوونبینی و کاربرایێك پێك بهێنێ… بەپێچەوانەوە ، بوو بە مەزرای هەرتیرە و لەکەنداڵێك … ئەوەی دەیڵێین ئەوەنییە دەیزانین… نابەڵەدییەکی دیار و بەرباد لە ڕووی هزر و سیاسەت و کلتووردا وێنەی چەترێکی هەناسەبڕ بەسەرماندا کێشراوە… لەپەراوێزی زۆربەی کێشە و مەسەلەکانی دونیای تازە ، دونیای ئەمڕۆی تاکجەوسەری و هەوڵەکانی دیکەی لێرە و لەوێی نموونەی وەك ئەورووپا و ژاپۆن و چین داین… پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەکانمان ، بۆ ئەوەی پەرەسەندنێکی بە ڕووکاری ئەوەی پێی دەگوترێ کۆمەڵگەی مەدەنی هاویشتبێ ڕوواڵەتی سەیر و سەمەرەی لێکەوتووەتەوە و نوقمی بەخۆوەژیی و منایەتیە.. جیددیەت بوونەوەرێکی ناشیرینی ناقبوڵی ناهەمووشتەیە…

وتاری ڕۆژنامەکانمان ، یا میدیای کوردی بە گشتی لەوانەدادان و مامۆستاکاری بەدەر، هەوڵی بەشداری پێکردنی بەرامبەری لێ ناخوێندرێتەوە نەوەی نوێ داماوە ، نازانێ ڕووی لە کام ڕووگە بێت…لەوڵاتی خۆیدا هەست بەغەریبی دەکات ، بۆیە دەبینێ چارەسەر لە هەڵاتندا ، لە بەجێهێشتنی زێدو نیشتماندا دەبینێ…

هەنگاوەکان لە میدیادا بەو ئاراستەیەنین تەنانەت لە ئایندەی نزیکیشدا وتارێك دروست بکەین هاوتای ئەو گۆڕانکارییە تیژڕۆیانە بێت لە دونیای ئەمڕۆدا بەڕێوەن…

هەمیشە پرسێك هەیە نزیك خۆ بەکەمگرتن… ئەمە ئەگەر لە خودناسیەوە سەرچاوەی گرتبێ ڕەنگە نوقڵانەی کەوتنەوەی سەر ڕاستە شەقام بێت…

بەڵام هیچ بەڵگەیەك لەو ڕاستەدا نییە ، ئێمە تا ئێستا لە قۆناخی ئەزموون و ئەزمووونداری تێپەڕیبین…

ئێمە لە ناوچەیەکی پەراوێزکراودانین ، وڵاتی ئێمە ، وڵاتێك نییە وشکەڵان و لەتراویلکە زیاتری لێ نەبینرێ…

هەقە هەنگاوەکانمان بارتەقای وڵاتەکەمان بێت… هەقە لەو کانگە و لەژێر بنمیچی ئەو ئاسمانەیەوە هەوڵ بدەین وتارێکی یەکخراومان هەرچی نەبێ بۆ بەرامبەر هەبێ ..

لەسەردەمێکدا ، کە جیهانایەتی ڕەنگڕێژی چەهرە و سیمای کردووە دەخوازێ ڕووبەدەرتر و ڕوونتر بین و چاتر بەرپێی خۆمان ببینین تا لەوە حاڵی بین چیمان دەوێ ..،

لەتێگەیشتنی ئەو کەشوهەوایەدا مەحاڵ نییە بتوانین وتاری خۆمانمان هەبێ…

سواوکـــان.. شیعـــر: محمـــود درویش. ورگانی: پشک ناکام

بوارانی ناو ووت سواوکان
ناسناوکانتان ھگرن و بن
سعاتکانتان بخن سر زمنی ئم
...و بن
چیتان ل شینایی دریا و "لم"ی یادوری ئو
...بیبن
و
چیتان ل "ونکان" ئو بیبن
تا بزانن
ک:
ئو نازانن
ک چن بردی خاکمان،
بنمیچی ئاسمان دروست ئکا
بوارانی ناو ووش سواوکان
ل ئو شمشر و ل ئم خون
ل ئو پا و ئاگر و ل ئم گشت
ل ئو تانککی تر و ل ئم برد
ل ئو قومبلی گاز و ل ئم باران
ئوی ئو ل ئاسمان و ھوا لسر ئمی
بشکی ختان ل خونمان برن
...و بن
بچن ئاھنگی ھپک و خواردن
...و بن
ئم ئب پاسوانی گوی شھیدکان بین
ئمانو وک "خمان ئمانو" بژین
وک تز و خی تا کوتان حز لین بن
بام وک " مرروو"ی فیو
ب ناومانا تمپن
چونک ب خاکمانو سرقاین

و
” گەنم”مان هەیە بە “تەڕایی” لەشمان
ئاوی بەین..و..گەورەی کەین
لێرە شتێکمان نیە ئێوە پێ ی قایل بن
نە بەرد….نە شەرم
گەر ئەتانەوێ “مێژوو” بەرن بۆ بازاڕی توحەفیاتەکان
گەر ئەتانەوێ لەسەر قاپێکی سیرامیک
کەللە سەری “توتی”ە کە بگێڕنەوە
ئەوەی هەمانە ئێوە پێ ی قایل نین
پاش□□ژمان هەیە
و
سەرقاڵی کارکردنین لە خاکمان
ڕێبوارانی ناو ووشە سواوەکان
وەهمەکانتان لە چاڵێکی بە جێهێڵراوا بخەنە سەر یەک
….و بڕۆن
و
میلی زەمەن بگێڕنەوە سەر شەرعی□تی “ڕەوتە” پیرۆزەکە
یان
بۆ سەر تەوقیت کردنی مۆسیقای چەکێک
لێرە شتێکمان نیە ئێوە پێ ی قایل بن
…. بڕۆن
ئەوەی هەمانە ئێوە نیتانە
نیشتمانێک خوێنی لێ ئەڕژێ
و
میللەتێک خوێنی لێ ئەڕژێ
نیشتمانێک بۆ لە بیربردنەوە یان بەبیر هاتنەوە بشێ
ڕێبوارانی ناو ووشە سواوەکان
کاتی ئەوەیە کە بڕۆن
جگە لە ناو ئێمەیا لە کوێتان ئەوێ جێنشین بن
کاتی ئەوەیە کە بڕۆن
و
لە کوێتان ئەوێ بمرن ، بەڵام لە ناو ئێمەیا مەمرن
لە خاکەکەمانا کارمان زۆرە
و
مێژوومان لێرەیە
و
یەکەم “دەنگی” ی “ژیان”مان لێرەیە

و
ئایندە و پاش□□ژمان هەیە
و
دونیا و کۆتاییمان لێرەیە
لە خاکمان بچنە دەرەوە
لە خاکمان…لە جۆگە و ڕووبارەکانمان
لە”گەنم”مان..لە “خوێ”مان….لە “زام”مان
لە هەموو شتێ
و
لە ووشەکانی بە بیر هێنانەوەمان
بچنە دەرەوە
ڕێبوارانی ناو ووشە سواوەکان
....

Dec /2022

شیعـــری مناڵـــان\ وانەکـــانی سروشت.. محەمەد بەرزی

سروشت پڕە لە وانە
بیرکەرەوە و بیزانە

شاخ دەڵێ سەرشۆڕمەکە
بڕوانە بەرەو لوتکە

ڕووباریش دەڵێ نەکەی
تەماشای دواوە بکەی

درەختیش هاوار دەکا
هەمیشە چاکە بکە

هەرچۆن گەڵا دەوەرێ
دوێنێ بخەرە پشتگوێ

خۆریش دەڵێ : تاریکی
بگۆڕە بە ڕووناکی

تێبینی : بیرۆکەی ئەم هۆنراوەیە لە هۆنراوەیەکی ئینگلیزییەوە وەرگیراوە

مێگەلی پاقلەخۆر.. نەوزاد بەندی

وڵا تێکی نەوتیی دەوڵەمەند ، دوای تێپەڕبوونی 25 ساڵ بەسەر لابردنی ئابڵوقەی ئابوریدا هێشتا بەشە خۆراکیان بەسەردا دابەش بکەن ، میللەت نین ، مێگەلن .کێڵکەی مریشکن .

کە خواردنیان بەسەردا دابەشکردیت ، واتا تۆ هاووڵاتیەکی نۆرماڵ نیت ، لە زینداندایت ، لە ئۆردوگادایت ، بومەلەرزە و لافاو وێرانیان کردوویت ، لە کۆڕەودایت ، لە باخچەی ئاژەڵاندایت .. هێشتا ئازادی و مافی ئەوەت نییە گیرفانت هەبێ و خۆت خواردن بۆ خۆت بکڕیت ..
ئینجا کاتێ بە نەتەوە یەکگرتووەکان (بە پارە و سامانی خۆت) ، ئارد و برجت بۆ بکڕێ و دابەشی بکاتەوە بەسەر خۆتا ، کارەساتێکی گەورەیە ، چونکە دابەشکردنی ئەو شتانە بۆ ئەو گەلانەیە کە هەژارن و توشی کارەسات بوون و لە سندوقی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆیان خەرج ئەکرێت نەک لە داهاتی ووڵاتەکە خۆی .. ئەمە هیچ نەگەیەنێ ، ئەوە ئەگەیەنێ کە ووڵاتەکە کێشەی ئابووریی نییە بەڵکو کێشەی عەقڵیی هەیە و..ئەمریکای داگیرکەریش لەم کەیسەدا کێشەی ئەخلاقیی هەیە .
هەروەها ئەم خواردن دابەشکردنە باشترین ڕێگایە بۆ ئەوەی هەر ژەهر و مادەیەکی گەمژەکردنت بوێت ، دەرخواردی میللەتەکەی بدەیت ..
تۆ ناپرسی بۆچی میللەت وا گەمژە و بێ جوڵە و بێ هەڵوێستە ؟ ناپرسی بۆچی میللەتی پێش بایعیی زۆر جیاوازن لە میللەتی دوای بایعیی ؟ ناپرسیت ئەم هەموو پەتا و شێرپەنجەیە چییە ؟
ئەوان لە تورکیا بچن هۆرمۆنی گەمژەکردنی منداا□ی کورد بکەنە نەستەلە و نوقوڵەوە ، چۆن نایکەنە ئارد و برنج و زەیتەوە ؟

لەوەیش ناخۆشتر ئەم دەخەم ، لەکەوتەی تریشی لە دەکەوتەوە ،وەک ئەوەی بازرگانە چاوچنۆکەکانمان حازر و ئامادە دەکات کە ئەگەر بایعی وەستا ، یەکسەر ئیحتیکاری بازاڕی خواردن بکەن و هەژارەکان لە برساندا بکوژن ..
سەردەمەکی دوورە هیوادارم پەرەگرافەک نوسین بخوێنمەوە پێنجا هەزەی چاپی تیا نەبێ .. نییە ..ئەمانە هەمووی چاپ نین ، بەڵکو بەرهەمی میللەتێکن هەست و هۆشی لێبراوە و سەرخۆش کراوە ..

کورد و زمانی کوردی.. زانا زاقەنە

یەکەم داگیرکردن لەزمانەوەیە..

سەرەتا دەمەوێ ئەوە بڵێم داگیرکاری لەزمانەوەیە، چونکە کاتێک نەتەوەی سەردەست بیەوێ نەتەوەی ژێردەست بتوێنێتەوە یەکەم شت دەیکات کارکردنە لەسەر زمان ، چونکە لەزمانەوە دەچێتە ناو شتەکانی تری نەتەوەی تر نموونەش وەکو گۆرانی و فلیم و تێکەڵبوون لەگەڵ خەڵکیتر…
هەروەها هاتنەوەش بۆ ناو نەتەوە هەر لەزمان و فێربوونی زمانەوەیە ئەوجا دواتر شتەکانی ترە

دووەم
چۆن بەرەو پێش دەچێت؟

بۆ ئەوەی زمانی کوردی سەرەتا پاکبکرێتەوە لەووشەو هەموو شتەکانی تری زمانی تر لەهەمان کاتدا ووردە ووردەش بەرەو پێشبچێت ، بڕەوی پێبدرێت ، دەبێ سەرەوە بەرەو خوارەوە جێبەجێ بکرێت ،
مەبەستیشم لەسەرەوە بۆ خوارەوە ئەوەیە .
نموونەش :

وەکو میدیا ، زانکۆ و میدیا هەموو شتەکانی تر ئەوجا بۆ خوارەوە دەچێت و ئەوانیش وەکو سەرەوە دەکەن هەروەک ووتەیەکیش هەیە دەڵێ گەورە دەچێژێت بچووک پێی تەوەردەدات.

2023 6 5